

DEĞERLEME ESASLARI VE FİNANSAL TABLOLARIN NİTELİKSEL ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yrd. Doç. Dr. Hikmet ULUSAN*

ÖZ

Finansal raporlama açısından varlık ve borçları değerlendirme esasları esas itibariyle tarihi maliyet, yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değerden oluşmaktadır. Bu çalışmanın ilk kısmı, finansal raporlama açısından varlık ve borçları değerlendirme esaslarını ele alır. İkinci kısım ise, değerlendirme esaslarını finansal tablolarda sunulan bilgilerin yararlılığını belirleyen niteliksel özellikler açısından inceler.

Anahtar Kelimeler: *Değerleme Esasları, Tarihi Maliyet, Yerine Koyma Maliyeti, Net Gerçekleştirilebilir Değer, Kullanım Değeri, Yoksun Olma Değeri, Makul Değer*

THE MEASUREMENT BASES AND THE ANALYSIS OF THOSE FOR QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF FINANCIAL STATEMENTS

ABSTRACT

The measurement bases of assets and liabilities for financial reporting are basically included: historical cost, replacement cost, net realizable value, value in use, deprival value and fair value. The first part of this study deals with the measurement bases of assets and liabilities for financial reporting. In the second part, the measurement bases for the qualitative characteristics that determine the usefulness of information provided in financial statements are analyzed.

Keywords: *Measurement Bases, Historical Cost, Replacement Cost, Net Realizable Value, Value in Use, Deprival Value, Fair Value*

* Bozok Üniversitesi İ.İ.B.F İşletme Bölümü, e-mail: ulusan70@yahoo.com

1. GİRİŞ

21. yüzyılın getirdiği globalleşme süreci ile işletmelerin faaliyetleri dünya genelinde geniş bir alana yayılmıştır. Bu da, işletmeler arasında yeterli ve güvenilir finansal bilgi akışının önemini bir kat daha artırmıştır. Yeterli ve güvenilir finansal bilgi akışı ise muhasebede kayıt ve değerlendirme esaslarının (ölçülerinin) güvenilirliği ve doğruluğuna bağlıdır. Çünkü, değerlendirme işletmelerin finansal durumlarını ve faaliyet sonuçlarını etkilemekte ve kullanılan değerlendirme esasına göre de farklı büyüklükte kâr rakamına ulaşabilmektedir (Akdoğan ve Aydın, 1987, s.418). Finansal tablolar bir anlamda varlık ve borçlara uygulanan farklı değerlendirme esaslarının sonuçlarını yansıtır. Dolayısıyla, finansal raporlamada kullanılan değerlendirme esasları doğrudan ya da dolaylı olarak hemen hemen herkesi etkilemektedir.

Varlık ve borçların değerlendirilmesinde kullanılacak muhtemel değerlendirme esasları ve bu değerlendirme esaslarının her birinin amaçlarının ne olduğu konusunda çok sayıda literatür çalışması bulunmaktadır (IASB Discussion Paper, 2005, s.35, par. 69). Özellikle, varlık değerlemesi muhasebe standartları konusunda yapılan çalışmalarda daima önemli bir çalışma konusu olmuştur (Saito, 2002, s.2). Değerleme ile ilgili literatürün çoğu, enflasyon nedeniyle geleneksel tarihi maliyet muhasebesinin yetersizliklerine cevap olarak 25 yıl ya da daha uzun bir süre önce geliştirilmiştir (IASB Discussion Paper, 2005, s.35, par. 69). Bu yıllardan sonra değerlendirme konusu ile ilgili yapılan çalışmalar azalan bir oranda devam etmiştir. Ancak, son zamanlarda geleneksel değerlendirme esasları olan tarihi maliyet esasından cari değer değerlendirme esasları olan makul değer (gerçeğe uygun değer) esasına doğru dikkate değer bir geçiş hareketi nedeniyle finansal raporlama açısından değerlendirme konusu ile ilgili çalışmalar muhasebe literatüründe tekrar yoğunluk kazanmaya başlamıştır.

Muhasebe konusundaki çok sayıda tartışma finansal raporlama açısından değerlendirme sorunu etrafında toplanmaktadır. Finansal raporlama standart belirleyicileri genel ilkelerden biri olarak değerlendirme konusunu gündeme getirmektedir. Kasım 2005’de Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board, IASB) “Finansal Muhasebe İçin Değerleme Esasları - İlk Kayıtlamada Değerleme” başlıklı bir Tartışma Metni yayınlamıştır (ICAEW, 2006, s.2,5). IASB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ndeki Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board, FASB)’nin ortak bir kavramsal çerçeve geliştirmeye ilişkin proje çalışmalarının bir aşaması da değerlendirme ile ilgilidir (FASB, 2007). Muhasebe konusundaki çok sayıda tartışma finansal raporlama açısından değerlendirme sorunu etrafında toplanmakla birlikte, konunun önemi dikkate alındığında işletmeler ve muhasebe meslek elemanları tarafından finansal raporlamada değerlendirme konusuna hak ettiği ilginin yine de verilmediği düşünülebilir (ICAEW, 2006, s.5).

Son bir kaç yıldır Türkiye’de işletmelerin finansal tablolarının Uluslararası Muhasebe Standartları / Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Accounting Standards / International Financial Reporting Standards, IAS / IFRS)’na göre hazırlanması ile ilgili bir geçiş süreci yaşanmaktadır. IAS / IFRS’in bir özelliği, özellikle son yayınlanan standartlarda varlık ve borçların makul değerlerinin finansal tablolarda daha çok belirtilmesinin istenmesidir. Ayrıca, bu standartlarda bazı varlık ve borçların değerlendirilmesinde net gerçekleştirilebilir değer ve kullanım değeri gibi değerlendirme esaslarının kullanılmasına da izin verilmektedir. Bu nedenle, finansal raporlama açısından değerlendirme konusu yakın gelecekte Türk muhasebe literatürünü ve muhasebe standardı belirleme kurumlarını meşgul edecek gibi görünmektedir. Bu çalışmada, harici finansal raporlama açısından varlık ve borçları değerlemede kullanılan değerlendirme esasları ve bu değerlendirme esaslarının her birinin finansal tablolarda sunulan bilgilerin yararlılığını belirleyen niteliksel özellikler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, bu çalışmada ilk olarak varlık ve borçları değerlendirme esasları irdelenmiştir. Daha sonra ise, bu değerlendirme esasları finansal tabloların niteliksel özellikleri açısından incelenmiştir.

2. DEĞERLEME ESASLARI

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)'nce yayınlanan Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ Sıra No: 1'in ekinde yer alan ve Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS / TFRS)'nin oluşturulmasında esas alınmak üzere hazırlanan Kavramsal Çerçeve (TMSK Kavramsal Çerçevesi)'nin 99. maddesinde değerlendirme "finansal tablolarda yer alan unsurların bilançoda ve gelir tablosunda tahakkuk ettirilecekleri ve gösterilecekleri parasal tutarların belirlenmesi işlemini ifade eder" olarak tanımlanmıştır. Benzer bir tanım, Sermaye Piyasası Kurulu Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25 (SPK Tebliği Seri: XI, No: 25)'in "Mali Tablolara İlişkin Genel İlkeler" başlıklı Birinci Kısım madde 48'de de yapılmıştır. Bu çalışmada olduğu gibi muhasebe literatüründe genellikle ölçme (measurement) ve değerlendirme (valuation) kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır (Akdoğan ve Aydın, 1987, s.386). Varlık ve borçların değerlemesinde çeşitli değerlendirme esaslarından yararlanılır. Finansal raporlamada kullanılan değerlendirme esasları esas itibariyle tarihi maliyettir (NACUBO). Geleneksel olarak varlık ve borçlar ya tarihi maliyet esasına göre ya da tarihi maliyet ve cari değer değerlendirme esaslarının birlikte kullanıldığı karma değerlendirme esasına göre finansal tablolarda sunulmaktadır. Günümüzde, birçok ülkede karma değerlendirme esasları kullanılmaktadır. Karma değerlendirme esasında varlık ve borçlar farklı değerlendirme esaslarına göre değerlemeye tabi tutulur (Chisman, 2004, s.7). TMS / TFRS ve SPK Tebliği Seri: XI, No: 25'de de karma değerlendirme esasları benimsenmiştir. TMSK Kavramsal Çerçevesi paragraf 101'de işletmelerce en çok kullanılan değerlendirme esasının tarihi maliyet esasları olduğu ve bu esasın diğer değerlendirme esasları ile birlikte kullanılacağı belirtilmiştir.

Varlık ve borçlara uygulanan değerlendirme esasları varlık ve borçların özelliklerine göre farklılık gösterir. Bununla birlikte, farklı amaçlar için aynı cins varlıkların değerlemesinde farklı değerlendirme esaslarının kullanılması da mümkündür (Tokay vd., 2005, s.6). Değerleme esasları belirli amaçlara ulaşmak için bir vasıta ve aynı zamanda sermaye ve gelirin ölçümü için de sadece bir araçtır (Saito, 2002, s.2). Varlık ve borçların değerlendirilmesi ile ilgili farklı değerlendirme esaslarının üstünlükleri (yararları) ve zayıf tarafları (sakıncaları) konusunda çok fazla tartışma ve anlaşmazlık var olmakla birlikte, yaygın olarak kullanılan değerlendirme esaslarının ne olduğu konusunda genel bir uyum vardır (IASB Discussion Paper, 2005, s.35-36, par. 69). Kullanılan değerlendirme esasları farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Bu sınıflandırmalardan birisi, değerlendirme esaslarının tarihi ya da cari değerleri esas alıp almamalarına göre yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre değerlendirme esasları, tarihi maliyet ile değerlendirme esasları ve cari değer ile değerlendirme esasları olarak sınıflandırılmaktadır. Cari değer ile değerlendirme esasları da kendi içinde şu şekilde sınıflandırılabilir: i) Yerine koyma maliyeti, ii) Net gerçekleştirilebilir değer, iii) Kullanım değeri, iv) Yoksun olma değeri ve v) Makul değer. Bu değerlendirme esaslarının her biri değerlendirme esasını diğer değerlendirme esaslarından ayıran amacı, özellikleri, belirlenmesi, kâr ve zararın ölçümü ve uygulanma düzeyi gibi konular açısından aşağıda kısaca incelenmiştir.

2.1. Tarihi Maliyet İle Değerleme Esasları

Tarihi maliyeti esas alan değerlendirme esasları esas itibariyle tarihi maliyet değerlendirme esasından oluşmaktadır. Maliyet kısaca satın alınan mal ve hizmetler için elden çıkarılacak kaynakların para cinsinden ifadesidir. Tarihi maliyet ise varlıkların işletmeye girdikleri tarihteki katlanılmış, onlara yüklenilmiş olan maliyet olarak tanımlanabilir. Bir varlığın tarihi maliyeti varlığın elde edildiği tarihteki ve bir borcun tarihi maliyeti ise borcun ortaya çıktığı işlem sırasındaki değişim fiyatıdır (Özkan, 1995, s.8). TMSK Kavramsal Çerçevesi paragraf 100'de varlıkların tarihi maliyetinin, varlıkların elde edildikleri tarihte alımları için ödenen nakit veya nakit benzerlerinin tutarları veya onlara karşılık verilen varlıkların piyasa de-

ğerleri olduğu belirtilmiştir. Söz konusu maddede borçların tarihi maliyetinin ise, borç karşılığında elde edilenin tutarı veya örneğin kurumlar vergisinde olduğu gibi işletmenin normal faaliyetlerinden kaynaklanan borçlarda borcun kapatılması için gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı olduğu ifade edilmiştir. Benzer ifadeler, SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 Birinci Kısım madde 48'de de yer almaktadır.

Tarihi maliyet değerlendirme esasının amacı, bir varlık için ödenen ve bir borç için katlanılan tutarın makul değerini yansıtmaktır (IASB Discussion Paper, 2005, s.93, par. 307). Varlıkların tarihi maliyetleri varlıkların edinimi sırasında bu varlıkların üretim kapasitesine yapılan yatırım tutarlarının tüketilmemiş kısmını gösterir (Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.31). Tarihi maliyet bir giriş değeridir ve geçmişe dayalı bir değerlendirme esasıdır. Bir varlığın tarihi maliyeti işletmenin bu varlıktan gelecekte elde etmeyi beklediği ekonomik yararların bir ölçüsü değildir. Başka bir ifadeyle, tarihi maliyet varlığın geri kazanılabilir tutarını vermez. Tarihi maliyet sadece harcanan tutarın bir ölçüsüdür. Bazıları, tahmini geri kazanılabilir tutarın bir varlığın tarihi maliyetinde gizli olduğunu iddia ederler. Çünkü, bir işletmenin genellikle bir varlık için o varlığın kullanımından ya da satışından elde edeceği gelirden daha fazlasını ödemeyeceği farz edilir (IASB Discussion Paper, 2005, s.88, par. 283).

Sermayenin nominal olarak korunmasını amaçlayan geleneksel muhasebe maliyet dağıtımını ve eşleştirme gibi geleneksel ilkelere bağlı olan maliyete dayalı muhasebedir. Geleneksel muhasebede varlıkların değerindeki artış sadece varlıklar nakde dönüştüğü zaman kayıtlanmaktadır (Hague and Willis, 1999, s.47-56; Executivecaliber). Dolayısıyla, gerçekleşmemiş kazançlar gelir tablosu ve bilançoya alınmaz. Bu nedenle, kazançların kayıtlanması bir ölçüde varlıkların ne zaman satılacağına ve böylece ilgili kazancın ne zaman kayıtlanacağına karar verebilen işletme yönetiminin kontrolü altında olmaktadır (ICA-EW, 2006, s.22). Tarihi maliyet değerlendirme esasında kâr, gerçekleşmiş hasılat ile satın alma fiyatları üzerinden değerlendirilen faydası tükenmiş tarihi maliyetli girdiler arasındaki olumlu farktır (Akdoğan, 2004, s.33). Geleneksel muhasebede maddi olmayan duran varlıkların çoğu kayıtlanmamaktadır. Çünkü, bu varlıkların gelecekte gelir yaratma yetenekleri bunları varlık olarak nitelendirmek için maliyetine katlanıldığı zamanda çok belirsizdir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere tarihi maliyet değerlendirme esasını geçmişteki performansın ihtiyatlı bir ölçüsünü vermektedir (ICA-EW, 2006, s.22-36). Başka bir ifadeyle, geleneksel muhasebe tutucudur (Diewert, 2005, s.3).

Büyük işletmeler tarafından tarihi maliyet değerlendirme esasının harici finansal raporlamada kullanımı önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bununla birlikte, tarihi maliyet çok iyi bilinen bir değerlendirme esasıdır (Chisman, 2004, s.14,19). Bu değerlendirme esasını varlık ve borçların değerlemesinde yaygın bir şekilde kullanılır (NACUBO). Tarihi maliyet değerlendirme esasında ölçü birimi olan paranın değerinin değişmediği yani dönemden döneme aynı kaldığı varsayılır. Bu nedenle, enflasyonun olduğu dönemlerde tarihi maliyetlere göre hazırlanan finansal tablolar işletme ile ilgili tarafların bilgi ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Kusuruna rağmen tarihi maliyetin geleneksel muhasebenin değerlendirme esasını oluşturmasının temel nedeni, muhasebecilerin varlıkları cari piyasa değerleri ile değerlendirmede isteksiz olmalarıdır. Muhasebe kurumları, diğer değerlendirme esaslarının da kusurlu olduğu gerçeğini kabul ettikçe ve yerine geçebilecek daha iyi bir değerlendirme esasını olmadıkça kusurlu tarihi maliyet değerlendirme esasını yürürlükten kaldırmazlar (Jcool, 2005).

2.2. Cari Değer İle Değerleme Esasları

Cari değer aynı varlığı veya bu varlığın benzerini elde edebilmek için bugün ödenmesi gereken değişim fiyatıdır (Güçenme, 1996, s.65). Cari değer uygulaması varlık ve borçları tarihi maliyet yerine cari de-

ğer ile gösterme düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Piyasa fiyatı esasına dayanan cari değer uygulaması değerlendirilmede giriş fiyatı ve çıkış fiyatı ayırımının yapılmasına yol açmıştır. Bu da cari değer kavramının tartışmalı bir kavram haline gelmesine neden olmuş ve cari değer kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda bir fikir birliği oluşturulamamıştır. Ayrıca, cari değer belirlenmesinde giriş ve çıkış fiyatlarının farklı olması ve kimi varlıklar için ne alış piyasalarında ne de satış piyasalarında fiyat oluşmaması nedeniyle cari değere ilişkin birden çok değer kavramı yani değerlendirme esasları geliştirilmiştir (Tokay vd., 2005, s.6,9). Bu değerlendirme esasları daha öncede belirtildiği üzere yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değerden oluşmaktadır.

2.2.1. Yerine Koyma Maliyeti

Yerine koyma maliyeti genellikle cari maliyet olarak bilinir (IASB Discussion Paper, 2005, s.38, par. 82). TMSK Kavramsal Çerçevesi paragraf 100'de varlıkların cari maliyetinin aynı varlığın veya bu varlıkla eşdeğer olan bir varlığın alınması için halihazırda gereken nakit ve nakit benzerlerinin tutarı ve borçların cari maliyetinin ise borcun kapatılması için gereken nakit veya nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarları olduğu belirtilmiştir. Benzer ifadeler, SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 Birinci Kısım madde 48'de de yer almaktadır. Yerine koyma maliyeti genellikle varlıklar ile ilgili bir değerlendirme esasıdır (Jcool, 2005).

Yerine koyma maliyetinin amacı, bir varlığın üretim kapasitesini veya hizmet potansiyelini elde etmek için en ekonomik yer değiştirme maliyetini ölçmektir (IASB Discussion Paper, 2005, s.97,101, par. 323,339). Yerine koyma maliyeti varlığın ömrünün sonunda yerine yenisinin alınacağı zamandaki değeri olmayıp bilançonun hazırlandığı tarihteki değeridir (Özkan, 1995, s.10). Bu maliyet bir giriş değeri olup cari piyasa güçlerine dayalıdır (Falls et. al., 2004, s.9). İşletmenin sürekliliği varsayımı ve varlıkların dönemsel olarak yerine konması ile uyumlu bir değer olan yerine koyma maliyeti varlığın satın alma veya yeniden üretme maliyeti olabilir (Dykman et. al., 1992, s.1434).

Yerine koyma maliyeti değerlendirme esasları varlık ve borçların değerlendirilmesinde cari satın alma fiyatına dayanmaktadır (Akdoğan, 2004, s.38-39). Bu maliyet herhangi bir piyasada oluşan kote piyasa fiyatlarının esas alımı, spesifik fiyat endekslerinin kullanımı veya işletme dışındaki uzmanlara değer takdiri yaptırılması yoluyla belirlenebilir (NACUBO). Bilanço tarihinde işletmenin sahip olduğu varlıkların sadece bir kısmının piyasası var olduğundan karşılaştırılabilir yerine koyma maliyetlerinin elde edilebileceği bir fiyatın oluştuğu piyasalar genellikle yoktur. Bu nedenle, uygulamada yeni bir varlığın fiyatı esas alınarak yerine koyma maliyetinin hesaplanması olağan olmuştur. Bu durumda, yerine koyma maliyeti yeni varlığın fiyatından maddi duran varlıklarda ortaya çıkan yıpranma ve her türlü ekonomik eskime payı düşülerek hesaplanmaktadır (ICAEW, 2006, s.25).

Yerine koyma maliyeti değerlendirme esasında kâr, genellikle gerçekleşmiş gelirler ile kullanılan varlıkların yerine koyma maliyetlerindeki artışlara göre düzeltilmiş girdi maliyetlerinin gidere dönüşmüş kısımları arasındaki olumlu farktır. Ancak, varlık ve borçların elde bulunduruldukları süre içerisinde yerine koyma maliyetlerinde ortaya çıkan fiyat farklılıklarından doğan elde bulundurma kazanç veya kayıplarının tabi tutulacağı işleme göre kârın veya zararın büyüklüğü farklı olabilmektedir. Bazı uygulamalarda elde bulundurma kazanç veya kayıpları dönem sonuçları arasında gösterilirken, özellikle sermayenin üretim gücünün korunmasının amaçlandığı bazı uygulamalarda ise dönem sonuçları arasında değil de bir öz kaynak unsuru olarak doğrudan öz kaynaklar arasında sunulur (Akdoğan, 2004, s.41-42).

Bir varlık değerlendirme esası olarak yerine koyma maliyetinin popüleritesi 1910'lu yıllarda ortaya çıkan enflasyonist kargaşa yüzünden 1920'li yıllarda artmıştır (Diewert, 2005, s.11). Pek çok ülkede standart belirleyiciler, tarihi maliyete göre hazırlanan bilanço ve gelir tablosuna ilaveten yerine koyma maliyetine göre bilanço ve gelir tablosu hazırlanması ile ilgili standartlar uygulamaya koymuştur. Örneğin, FASB Finansal Muhasebe Standartları Bildirisi (Statement of Financial Accounting Standards, SFAS) No: 33 "Finansal Raporlama ve Değişen Fiyatlar" ve İngiltere Muhasebe Standartları Kurulu (Accounting Standards Board, ASB) Standart Muhasebe Uygulama Bildirisi (Statement of Standard Accounting Practice, SSAP) 16 "Cari Maliyet Muhasebesi". Bu standartlar, genellikle bu ülkelerin çoğunda finansal tablo hazırlayıcıları ve kullanıcıları tarafından kabul görmemiştir. Çünkü, pek çok işletme varlıklarını yerine koyma maliyetinin ölçümünü ve yorumlanmasını zor bulmuştur. Ayrıca, finansal tablo kullanıcıları genellikle verilerin faydalılığını yetersiz bulmuş ve verilerin güvenilirliğinden şüphe etmiştir. Bu standartlar çıkarıldıktan kısa bir süre sonra enflasyon azalmıştır ve bu standartların çoğu uygulamadan geri çekilmiştir (IASB Discussion Paper, 2005, s.97, par. 326). Enflasyonun düşük olduğu pek çok ülkede yerine koyma maliyetlerini esas alan muhasebe işletmelerin muhasebecileri tarafından kullanılmasına rağmen, bu maliyet bugün bazı milli gelir muhasebecileri tarafından cari maliyetlere göre amortisman hesaplamada hâlen kullanılmaktadır. Milli gelir muhasebecileri yaklaşık yerine koyma değerini hesaplamak için spesifik indeks rakamlarına göre düzeltilmiş yerine koyma maliyetini kullanırlar (Diewert, 2005, s.12).

2.2.2. Net Gerçekleşebilir Değer

TMSK Kavramsal Çerçevesi paragraf 100'de varlığın gerçekleşebilir değerinin işletmenin normal faaliyet koşullarında bir varlığın elden çıkarılması halinde ele geçecek olan nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ve borcun gerçekleşebilir değerinin ise işletmenin normal faaliyet koşullarında kapatılmaları için ödenmesi gereken nakit veya nakit benzeri değerlerin iskonto edilmemiş tutarları olduğu belirtilmiştir. Benzer ifadeler, SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 Birinci Kısım madde 48'de de yer almaktadır. Kısacası, bir varlığın gerçekleşebilir değeri varlığın satılabileceği ve bir borcun gerçekleşebilir değeri ise borcun ödenebileceği tutardır (ICAEW, 2006, s.32). TMS 2 "Stoklar" standardı paragraf 6 ve SPK Tebliği Seri: XI, No: 25'in "Stoklar" başlıklı Altıncı Kısım madde 141'de net gerçekleşebilir değer, işin normal akışı içinde tahmini satış fiyatından tahmini tamamlanma maliyeti ve satışı gerçekleştirmek için gerekli tahmini satış maliyeti toplamının indirilmesiyle elde edilen tutar olarak tanımlanmıştır. TMS 2 ve SPK Tebliği Seri: XI, No: 25'de yer alan net gerçekleşebilir değer tanımı incelendiğinde, bu tanımın sadece varlıkların net gerçekleşebilir değerini ifade ettiği anlamı çıkarılacaktır. Bu tanım borçları kapsamamaktadır. Borçlar ile ilgili net gerçekleşebilir değer muhasebe literatüründe de tanımlanmadığı ve incelenmediği görülür (IASB Discussion Paper, 2005, s.106, par. 371). Çünkü, net gerçekleşebilir değer değerlendirme esasının taraftarlarından bazıları borçların sadece nominal tutarları ile değerlemeye tabi tutulması gerektiğini ifade etmektedir (Akdoğan, 2004, s.57). Bununla birlikte, IASB'un "Finansal Muhasebe İçin Değerleme Esasları - İlk Kayıtlamada Değerleme" başlıklı Tartışma Metninde borçlar ile ilgili net gerçekleşebilir değer "normal faaliyet koşullarında değerlendirme tarihinde bir borcun kapatılması için ödenmesi gereken tahmini tutar ile bu kapatmayı garantilemek için gerekli olan tahmini tutarın toplamı" olarak tanımlanabileceği ileri sürülmektedir (IASB Discussion Paper, 2005, s.106, par. 371).

Net gerçekleşebilir değer bazen "net satış değeri" ve "net piyasa değeri" olarak da ifade edilir (IASB Discussion Paper, 2005, s.39, par. 85). Bu değer varlığın çıkış değeridir (Barth and Landsman, 1995, s.99-101). Eğer işletme cari değerini tahmin etmek istediği varlığını satmayı planlıyorsa, bu durumda çıkış değeri cari değeri en iyi temsil eden değer olacaktır (Dykman et. al., 1992, s.1434). Net gerçekleşebilir

bilir değer bir varlığın ticaretinin yapıldığı gerçek bir piyasadaki olası hasılatla eşit olan nakit tutarıdır ve dolayısıyla genellikle varlığın artık (hurda) değerini yansıtan bir değerlendirme esasıdır. Bu değer esas itibarıyla yatırımcıların tasfiye halinde eline geçecek olan tutarı gösterir (Chisman, 2004, s.15-6). Ancak, bundan varlıkların tasfiye edilmesi eğiliminin bulunduğu anlaşılmamalıdır (Akdoğan, 2004, s.55).

Gerçekleşebilir değer ölçümleri genellikle net esasa göre yapılmaktadır (ICAEW, 2006, s.32). Bir varlığın net gerçekleşebilir değeri iki yoldan birine göre belirlenebilir. Bu yollardan birisi, piyasadaki potansiyel alıcılardan fiyat sorulmasıdır. Bu yolda, bir varlığın tahmini net gerçekleşebilir değerini bulmak için uygun potansiyel alıcı setinin ne olduğunun ve alıcıların fiyat tekliflerinin nasıl elde edileceğinin belirlenmesi gerekir (Diewert, 2005, s.9). Bu durumda, net gerçekleşebilir değer hangi piyasa esas alınarak belirleneceği sorunu ile karşılaşılabilir (Akdoğan, 2004, s.66). İkinci yol ise, varlığın değerinin takdir yoluyla belirlenmesidir. Bu durumda da, kaç tane kıymet takdiri yapılmalı ve takdirler hangi kriterleri kullanır gibi belirsizliklerle karşı karşıya kalınır (Diewert, 2005, s.9).

Net gerçekleşebilir değer bütün varlık kalemlerine uygulanacak şekilde genel bir değerlendirme esası olarak kullanıldığında kâr, hem işletme faaliyetlerinden hem de varlıkların elde tutulmasından dolayı ortaya çıkmaktadır (Akdoğan, 2004, s.66). Başka bir ifadeyle, bu değerlendirme esasında kazançlar gerçekleştikleri zaman değil ortaya çıktıkları dönemde dikkate alınır.

Maliyete dayalı ölçüm esasları olan tarihi maliyet ve yerine koyma maliyetinin aksine net gerçekleşebilir değer değerlendirme esası varlıktan elde edilecek yararın bir ölçüsünü gösterir (IASB Discussion Paper, 2005, s.104, par. 363). Yerine koyma maliyeti, işlem maliyetlerinin olması ve teknolojik gelişmeler gibi nedenlerden dolayı net gerçekleşebilir değerden genellikle yüksek çıkmaktadır (Diewert, 2005, s.12). Net gerçekleşebilir değer net gerçekleşme değerini ölçmesi hariç net gerçekleşebilir değer ve makul değer değerlendirme esaslarının genellikle aynı olduklarına dair bir görüş vardır (ICAEW, 2006, s.32). Ancak, TMS 2'nin 7. paragrafında net gerçekleşebilir değer işletmeye özgü bir değer olduğu ve makul değer ise olmadığı ifade edilmiştir. Bundan dolayı da, stokların net gerçekleşebilir değerinin stokların makul değerinden satış giderlerinin düşülmesiyle elde edilen tutara eşit olmayabileceği belirtilmiştir. Varlığın makul değerinden satış maliyetlerinin düşülmesi ile elde edilen tutar, TMS 36 "Varlıklarda Değer Düşüklüğü" standardında "satış maliyetleri düşülmüş makul değer olarak" ifade edilmiştir.

Net gerçekleşebilir değer değerlendirme esası 1939 ve onu izleyen yıllarda MacNeal tarafından savunulmuştur. Ancak, günümüzde bu değerlendirme esasını şiddetle savunanların başında Raymond J. Chambers ve Robert R. Sterling gelmektedir (Akdoğan, 2004, s.55-56). Bununla birlikte, bu akademisyenlerin arasında da net gerçekleşebilir değer belirlenmesinde işin normal akışı ya da tasfiye sırasında varlıkların elden çıkarılması durumundaki fiyatların esas alınıp alınmayacağı gibi bazı temel konularda fikir ayrılığı vardır. Bu değerlendirme esasının finansal muhasebede oldukça sınırlı bir kullanım alanı bulunmaktadır. İlk kayıtlamada varlık ve borçların değerlendirilmesinde net gerçekleşebilir değer değerlendirme esasının hiçbir rolü yoktur (IASB Discussion Paper, 2005, s.105,107, par. 364,375). Bu değer işletmenin bütün varlıklarına makul bir şekilde uygulanamaz. Günümüzde, net gerçekleşebilir değer değerlendirme esasının kullanımını açıkçası stoklar gibi işin normal akışı içinde elden çıkarılabilecek olan varlıklarla sınırlıdır (ICAEW, 2006, s.33). TMS 2 ve SPK Tebliği Seri: XI, No: 25'in Altıncı Kısmında stokların maliyet ve net gerçekleşebilir değer düşük olanı ile değerlendirilmesi istenmektedir.

2.2.3. Kullanım Değeri

TMS 36'nın 6. paragrafında kullanım değeri "bir varlık veya nakit yaratan birimden elde edilmesi beklenen gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri" olarak tanımlanmıştır. Benzer bir tanım, SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 "Varlıklarda Değer Düşüklüğü" başlıklı Dokuzuncu Kısım madde 210'da da yapılmıştır. Bu değer geleneksel olarak tanımlandığı kadarıyla sadece varlıklara dair uygulamaya sahiptir. Bununla birlikte, kullanım değerinin borç eşdeğeri "bir yükümlülüğü tazmin etmede maruz kalınması beklenen nakit çıkışlarının bugünkü değerinin işletmeye özgü bir tahmini" olarak düşünülebilir (IASB Discussion Paper, 2005, s.108, par. 384).

Kullanım değeri bugünkü değer yöntemleri kullanılarak hesaplanır. Bu nedenle, bu değerlendirme esasına bugünkü değer veya net bugünkü değer de denilmektedir. Diewert (2005, s.14) kullanım değeri terimi yerine "iskonto edilmiş gelecekteki nakit akışı" terimini kullanmıştır. Kullanım değeri kayıtlarda yer alan değerler ile servetin ekonomik tanımı arasında bir birlik kurduğundan ekonomik değer olarak da ifade edilmektedir (Akdoğan, 2004, s.68). Kullanım değerinin amacı, işletmenin bir varlıktan elde etmeyi beklediği tahmini nakit akışlarının bugünkü değerini ölçmektir. Bu değer genellekle işletmeye özgü ölçüm amacı olduğu düşünülür. Kullanım değeri esas itibarıyla işletme yönetiminin beklentilerini yansıtan bir tahmindir (IASB Discussion Paper, 2005, s.107, par. 379-380). Bu değer işletmelerin nakit yaratan birimlerini değerlendirir, önemli derecede daha yüksek net varlık değerleri gösterir ve işletme içinde dahili olarak yaratılan pozitif ve negatif şerefiyenin kayıtlanmasını gerektirir. Kullanım değeri işletmelerin varlıklarından daha ziyade işletmeyi değerlendirmeyi amaçlar ve tarihi maliyetten oldukça farklı bir değerlendirme esasıdır (Chisman, 2004, s.21, 48). Bu değerlendirme esasına göre ölçülen gelir ekonomistlerin gelir kavramı ile uyumludur (ICAEW, 2006, s.37). Çünkü, değerlemede kullanım değerinin esas alınmasıyla elde tutulan varlıklardan gelecekte elde edilmesi beklenen nakit akışları dikkate alınmış olmakta ve dolayısıyla ekonomistler ile muhasebeciler arasında bir yakınlık kurulabilmektedir (Akdoğan, 2004, s.69).

TMS 36 paragraf 31'de kullanım değerinin varlığın kullanımı süresince ve elden çıkarılmasından elde edilmesi beklenen nakit giriş veya çıkışlarına uygun iskonto oranının uygulanması yoluyla tahmin edileceği belirtilmektedir. Bu standardın 30. paragrafında varlığın kullanım değerinin hesaplanmasında dikkate alınacak unsurlar şöyle sıralanmıştır: (i) İşletmenin varlıktan elde etmeyi beklediği gelecekteki nakit akışlarının tahmini, (ii) Söz konusu gelecekteki nakit akışlarının tutarı ve zamanlamasında olabilecek değişikliklerle ilgili beklentiler, (iii) Piyasa riski hariç tutulmuş cari faiz oranı ile temsil edilen paranın zaman değeri, (iv) Varlıkta yer alan belirsizliğe katlanmanın bedeli ve (v) Likidite azlığı gibi piyasa katılımcılarının işletmenin varlıktan elde etmeyi beklediği gelecekteki nakit akışlarının fiyatlandırmasına yansıtacağı diğer unsurlar. (ii), (iv) ve (v)'de tanımlanan unsurlar, gelecekteki nakit akışlarına ya da iskonto oranına düzeltme olarak yansıtılabilirler.

Kullanım değeri değerlendirme esasında kazançlar gerçekleştikleri zaman değil ortaya çıktıkları dönemde dikkate alınır. Ancak, bu kazançlar faaliyet kazançları ya da ayrıştırılabilir net varlıkların değerinde ortaya çıkan kazançlardan daha ziyade iş biriminin değerindeki kazançlardır (ICAEW, 2006, s.34).

Varlıklar için uygun değer kullanım değeri olduğu görüşü Irwing Fisher (1897, 1930) tarafından aktif olarak savunulmuştur (Diewert, 2005, s.14). Kullanım değeri ilk kayıtlamada genel bir değerlendirme esası olarak muhasebe standartları, yetkili literatür ya da uygulamada desteğe sahip değildir (IASB Discussion Paper, 2005, s.108, par. 383). Teorik olarak çekici görünmesine rağmen bu değer birçok varlık için makul bir şekilde tahmini mümkün olamamaktadır. Varlıkların gelecekte sağlayacakları nakit girişlerindeki belirsizlikler, varlıklar arasındaki etkileşim ve uygun iskonto oranının belirlenmesi ihtiyacı olduğu durumlarda bu değer tahminini güçleştirmektedir (Dykman et. al., 1992, s.1434). Kullanım değeri kârın önceden tahmin edildiğinde değil de sadece gerçekleştiğinde raporlanmasını gerektiren gelenek-

sel muhasebe ilkesi ile çelişir (Chisman, 2004, s.25). Bu değer yoksun olma değeri değerlendirme esası çerçevesinde geri kazanılabilir tutarın bir ölçüsü olarak kullanılır (IASB Discussion Paper, 2005, s.108, par. 383). Son zamanlarda bu değer kullanımının yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Kullanım değeri koşullu borç zarar karşılıklarının ölçümünde, bazı varlıkların geri kazanılabilir tutarının ve makul değerlerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır.

2.2.4. Yoksun Olma Değeri

Yoksun olma değeri değerlemeye konu olan varlıktan mahrum kalınması durumunda katlanılması beklenen en yüksek zarar tutarıdır. Yoksun olma değeri esas itibariyle İngiltere ASB'un Finansal Raporlama İlkeleri Bildirisi (Statement of Principles for Financial Reporting)'nde düzenlenir ve açıklanır. Bu bildiri borçlar açısından paralel esasın kurtulma değeri (relief value) olduğu belirtilmiştir. Bildiride borç için kurtulma değerinin borcun cari ödeme tutarı ve geri ödeme tutarından daha yüksek olanı olarak tanımlanması gerektiği önerilir (IASB Discussion Paper, 2005, s.42, par. 96). Borcun yoksun olma değeri işletme borçtan kurtulduğunda işletmenin ne kadar daha iyi durumda olacağını ölçer (ICAEW, 2006, s.25).

Yoksun olma değerine işletmeye katkı değeri de denilir (IASB Discussion Paper, 2005, s.42, par. 95). Yoksun olma değerinin amacı, varlığa sahip olmanın bir sonucu olarak işletmeye katma değerini değerlendirmektir (Zijl and Whittington, 2005, s.8). Yoksun olma değeri değerlendirme esası yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer ve kullanım değeri değerlendirme esaslarının bir arada kullanılmasını gerektirir. Bu değer, varlığın yerine koyma maliyeti ile geri kazanılabilir tutarından daha küçük olanıdır. Varlığın yerine koyma maliyeti varlığın geri kazanılabilir tutarından küçük olduğu zaman yoksun olma değeri yerine koyma maliyeti olmaktadır. Çünkü, işletme bir varlıktan varlığın yerine koyma maliyetinden daha fazla gelir beklediği zaman varlığı daha düşük bir tutarla değiştirebildiğinden geliri kaybetmeyecektir. Ayrıca, rasyonel bir işletmenin varlığın geri kazanılabilir tutarı yerine koyma maliyetinden daha düşük olduğu zaman varlığı değiştirmeyeceği düşünülür. Yerine koyma maliyetini karşılama beklenmeyen bir varlığın değiştirilmesinin ekonomik bir değeri yoktur. Ancak, yerine koyma maliyeti geri kazanılabilir tutardan büyük olduğu zaman yoksun olma değeri geri kazanılabilir tutar olmaktadır. Geri kazanılabilir tutar ise varlığın net gerçekleştirilebilir değeri ve kullanım değerinden büyük olanıdır. Çünkü, rasyonel bir işletmenin daha yüksek geri kazanılabilir tutar veren alternatifini seçmesi beklenir (IASB Discussion Paper, 2005, s.111, par. 395). Net gerçekleştirilebilir değer kullanım değerinden daha büyük olduğunda işletmenin varlığı satması mantıklı olmaktadır ve varlıktan yoksun kalındığında işletmenin zararı varlığın net gerçekleştirilebilir değeri ile gösterilir. Ters durumda ise işletmenin varlığı kullanması daha mantıklı olmaktadır ve varlıktan yoksun kalındığında işletmenin zararı varlığın kullanım değeri kadar olacaktır (ICAEW, 2006, s.26). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bu değer belirlenmesinde aşağıdaki gibi 6 olası durum ile karşılaştırılabilir (Zijl and Whittington, 2005, s.12).

- Net Gerçekleştirilebilir Değer > Kullanım Değeri > Yerine Koyma Maliyeti => Yerine Koyma Maliyeti
- Net Gerçekleştirilebilir Değer > Yerine Koyma Maliyeti > Kullanım Değeri => Yerine Koyma Maliyeti
- Kullanım Değeri > Yerine Koyma Maliyeti > Net Gerçekleştirilebilir Değer => Yerine Koyma Maliyeti
- Kullanım Değeri > Net Gerçekleştirilebilir Değer > Yerine Koyma Maliyeti => Yerine Koyma Maliyeti
- Yerine Koyma Maliyeti > Kullanım Değeri > Net Gerçekleştirilebilir Değer => Kullanım Değeri
- Yerine Koyma Maliyeti > Net Gerçekleştirilebilir Değer > Kullanım Değeri => Net Gerçekleştirilebilir Değer

Yukarıda da görüldüğü üzere yoksun olma değeri genellikle yerine koyma maliyeti olmaktadır. Bunun iki istisnası vardır. Bu istisnalardan birincisi, kullanım amacı ile elde tutulan varlıklarda yoksun olma değeri kullanım değeri olmaktadır. Çünkü, bu durumda yerine koyma maliyeti kullanım değerinden büyüktür. İkincisi ise, satış amacı ile elde tutulan varlıklarda yoksun olma değeri net gerçekleştirilebilir değer olmaktadır. Bu durumda da, yerine koyma maliyeti net gerçekleştirilebilir değerden büyüktür (Akdoğan, 2004, s.73-74). Borçların yoksun olma değeri esasına göre değerlendirilmesi çok zordur. Konunun tartışılmasında bir yetkili, yerine koyma maliyetinin kolay bir şekilde borçlara uygun hale getirilemediğini söyler (ICAEW, 2006, s.25).

Yoksun olma değeri değerlendirme esasında kazançlar gerçekleştikleri zaman değil ortaya çıktıkları dönemde dikkate alınır. Ancak, varlıkların ediniminden bu varlıkların satışı veya tüketimine kadar olan zamanda ortaya çıkan satın alma fiyatındaki değişikliklerden kaynaklanan elde bulundurma kazançları kâra dahil edilmez. Çünkü, yoksun olma değeri işletmenin üretim kapasitesini sürdürmesi amacıyla işletme kârını ölçmenin bir yolu olarak tavsiye edilmiştir (ICAEW, 2006, s.25).

Yoksun olma değeri ve makul değer arasında çok az farklılık bulunmaktadır. Makul değer işlem maliyetleri ve / veya satın alma ve satış fiyatları arasındaki farkın doğal bir sonucu olarak ya yoksun olma değerine eşittir ya da bu değerden çok az düşüktür. Her iki değerlendirme esasında kullanılan bütün varsayımlar aynıdır (Chisman, 2004, s.19). Yoksun olma değeri piyasa beklentilerine göre ölçülürse varlığın yoksun olma değeri varlığın makul değeri olmaktadır. Bu durumda, işletme yönetimi sadece piyasa fiyatında saklı olan beklentilerden farklı beklentilere sahip olduğu zaman yoksun olma değerinin makul değerden farklı olacağı sonucuna varılabilir (IASB Discussion Paper, 2005, s.112, par. 398). Yoksun olma değeri değerlendirme esasları tarihi maliyet kapsamında kayıtlanmayan varlık ve borçların kayıtlanmasını gerektirir. Tarihi maliyet değerlendirme esasında maddi olmayan duran varlığın tarihi maliyeti katlandıkdıca gider olarak kaydedilir. Oysa, yoksun olma değeri değerlendirme esasında maddi olmayan varlık varlık olarak ortaya çıktığında, bu varlığın yoksun olma değeri diğer herhangi bir varlığın yoksun olma değeri gibi aynı şekilde belirlenip kayıtlanır. Bununla birlikte, bu görüşün aksi bir görüş bu değere göre kayıtlanan varlık ve borçları tarihi maliyete göre kayıtlanan varlık ve borçlar ile sınırlandırır (ICAEW, 2006, s.25).

Değerlemede yoksun olma değerinin esas alınması görüşü 1937 yılında Bonbright tarafından ortaya atılmış ve daha sonradan birçok yazar tarafından geliştirilmiştir (Akdoğan, 2004, s.74). Yoksun olma değerinin standart belirleyiciler tarafından tercih edilen cari değer değerlendirme esasları olarak ortaya çıkması ise 1980'li yılların başlarından itibaren olmuştur. Bununla birlikte, cari maliyet devrimi 1980'li yılların ortalarında enflasyon oranındaki azalma ve finansal tablo hazırlayıcılarının cari maliyet muhasebesinin faydası konusundaki şüpheciliğinin bir sonucu olarak çökmüştür. Dolayısıyla, cari maliyet muhasebesinin ana unsuru olan yoksun olma değeri standart belirleyicilerin tercih alanının dışında kalmıştır. Buna rağmen, yoksun olma değeri İngiltere ASB Finansal Raporlama İlkeleri Bildirisi'nin bir özelliği olarak hala yürürlüktedir. Son yıllarda bu değer yerini muhasebe standartları tarafından desteklenen makul değer almaktadır. Bu durum, özellikle FASB ve IASB tarafından yayınlanan standartlarda görülmektedir (Zijl and Whittington, 2005, s.3-6).

2.2.5. Makul Değer

TMS 39 "Finansal Araçlar, Muhasebeleştirme ve Ölçme" standardında makul değer "karşılıklı pazarlık ortamında bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar" olarak tanımlanmıştır. Daha basit bir şekilde makul değer iki tarafın bir mübadele işleminde kabul ettiği fiyat olarak tanımlanabilir (Foster and Upton, 2001, s.2). TMS

39’da yapılan makul değer tanımına benzer bir tanım SPK Tebliği Seri: 11, No: 25 “Finansal Araçlar” başlıklı Onbirinci Kısımda da yapılmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 2006 yılında yayımlanan Sermaye Piyasasında Uluslararası Değerleme Standartları Hakkında Tebliğ Seri: VIII, No: 45’in Uluslararası Değerleme Uygulamaları 1 “Finansal Raporlama Açısından Değerleme” başlıklı kısmında makul değer piyasa değeri ile eş anlamlı olmayan bir muhasebe terimi olarak tanımlanır.

Bazıları makul değer teriminin piyasa değeri ile değerlendirme amacına daha uygun olması nedeniyle “piyasa değeri”, “piyasa eşdeğer değeri” ya da “makul piyasa değeri” terimleri ile yer değiştirmesi gerektiğini önermektedir. Değerleme yapan kişi veya kurumlar tarafından kullanılan terim genellikle “makul piyasa değeri” terimidir. Muhasebe standart belirleyicileri arasında makul değer değerlendirme amacının, bir varlık veya borcun değerlendirme tarihindeki piyasa değerini temsil etmek olduğu kabul edilmiş görünür. Eğer değerlendirme tarihinde varlık veya borcun gözlemlenebilir piyasa fiyatı yoksa ve varlığın bir piyasası var ise, bu durumda makul değer amacını piyasa fiyatının ne olacağını tahmin etmektir (IASB Discussion Paper, 2005, s.41, par. 92-93). Makul değer cari ekonomik koşullar ile ilgili piyasanın değerlendirmesini yansıtır (Chisnall, 2001, s.28). Bu değer mevcut ekonomik koşullar altında varlıklardan beklenen yararlar ve yükümlülüğe maruz kalınmanın maliyeti hakkında bilgi sağlar (Hague and Willis, 1999, s.47-56; Executivecaliber). TMS 39 Ek A Paragraf UR 69’da makul değer tanımının altında işletmenin tasfiye olma, faaliyetlerinin kapsamını önemli ölçüde daraltma veya işletmenin sürekliliği kavramıyla zıt koşullar içeren bir işlemde bulunma niyet veya ihtiyacının bulunmadığı sınırsız bir faaliyet ömrüne sahip olduğunun kabulünün yattığı ifade edilmiştir. Bundan dolayı, söz konusu standartta makul değer işletmenin yapmaya zorlandığı bir işlemde, zorunlu tasfiye veya satışta elde edeceği veya ödeyeceği bir tutar olmadığı belirtilmiştir. FASB SFAS No: 157 “Makul Değer Değerlemeleri” standardında makul değer işletmeye özgü bir değer olmadığı ve piyasa esaslı bir değerlendirme olduğu belirtilmiştir.

Makul değer kayıtlı yani giriş değeri, çıkış değeri ve kullanım değeri gibi farklı değer kavramlarını içeren bir kavramdır. Giriş değeri bir varlığın edinim fiyatı ya da eğer nispi fiyatlar değişirse bir varlığın yerine koyma maliyetidir. Çıkış değeri bir varlığın satıldığı ya da tasfiye edildiği andaki cari satış fiyatı yani net gerçekleşebilir değeridir. Kullanım değeri ise varlığın cari ekonomik değerini yansıtır (Barth and Landsman, 1995, s.99-101). Alış ve satış maliyetleri ihmal edildiğinde giriş değeri, çıkış değeri ve kullanım değerinin birbirine eşit olduğu söylenebilir. Ancak, gerçek hayatta alış ve satış maliyetlerinin ihmal edilmesi durumu söz konusu olmaz ve dolayısıyla bu değerler her zaman birbirlerine eşit olmayabilir (Tokay vd., 2005, s.17). Özellikle, kullanım değeri diğer iki değer kavramından önemli ölçüde farklılık gösterebilir. Çünkü, kullanım değeri varlıklar arasında istismar edilen sinerjiler dahil yönetim becerisindeki farklılığı yansıtır. Böylece, kullanım değeri ile çıkış değeri ve giriş değeri arasındaki farklılıklar yönetim becerisinin göstergesidir (Barth and Landsman, 1995, s.99-101).

Makul değer aslında ne gerçek bir satın alma ne de gerçek bir satış fiyatıdır. Makul değer bu iki değer arasında bir yerlerde teorik bir değerdir (ICAEW, 2006, s.28). Başka bir ifadeyle, makul değer giriş değerlerini yansıtan tarihi maliyet ya da yerine koyma maliyeti değildir ve aynı zamanda çıkış değerlerini yansıtan kullanım değeri veya net gerçekleşebilir değer de değildir. Bu anlamda, makul değer bu değerler arasında orta bir değeri ifade etmektedir (Tokay vd., 2005, s.16). Dolayısıyla, makul değer bir satın alma veya satış fiyatından daha ziyade bir değişim değeri olmaktadır. Bir değişim değeri olarak makul değer bazı zorluklara yol açar. Çünkü, bir değişim değeri yani teorik bir değer olarak makul değer hiç bir zaman gerçek piyasa fiyatları ile tamamen uyuşmayacaktır. Bu zorluktan kaçınmak amacıyla, FASB SFAS No: 157’de makul değeri “değerleme tarihinde piyasa katılımcıları arasındaki düzenli bir işlemde bir varlığı satmak için alınacak ya da bir borcu transfer etmek için ödenecek olan fiyat” olarak tanımlamıştır. Bu fiyat açıkçası çıkış değeridir (IASB Discussion Paper, 2006, s.8, par. 10). Değerleme konu-

sunda yazılar yazan ve tahminler yapan pek çok kişi de makul değeri çıkış değeri olarak nitelendirir (Chisman, 2004, s.44). Çıkış değeri varlık açısından satış değeridir ve borç açısından ise ödeme değeridir. Buna rağmen, alım satım amaçlı menkul kıymetler ve aktif bir piyasası olan diğer varlıklar için ortadaki piyasa fiyatının kullanımı önemli bir istisnadır (ICAEW, 2006, s.29).

Aktif bir piyasası olan varlık ve borcun makul değerini belirlemek kolaydır. Ancak, aktif bir piyasası olmayan ya da daha az likit piyasası olan varlık ve borcun makul değerinin belirlenmesi zor olacaktır (Wahlen et al., 2000, s.506). Çünkü, bu durumda makul değer tahmin edilmesi gerekmektedir. İşletme yönetimi makul değeri piyasadaki bireylerin her birinin oluşturacağı yaklaşım ve varsayımları yansıtan uygun yaklaşım ve varsayımları kullanarak tahmin etmelidir (Menelaides et. al., 2003, s.73). TMS 39 paragraf 48A ve TMS 39 EK A'nın UR 69'dan UR 82'ye kadar olan paragraflarında bir finansal varlık veya borcun makul değerinin tespit edilmesi konusunda açıklamalar yer almaktadır. Buna göre, bir varlığın veya borcun makul değeri öncelikle finansal varlık veya borcun aktif bir piyasada kayıtlı olan fiyatıdır. Finansal araca ilişkin aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda ise makul değer bir değerlendirme yöntemi kullanmak suretiyle tespit edilir. Söz konusu değerlendirme yöntemleri bilgili ve istekli taraflar arasında karşılıklı pazarlık ortamında son dönemlerde gerçekleştirilen piyasa işlemlerinin (eğer varsa) kullanılmasını, büyük ölçüde aynı olan başka bir finansal araca ilişkin makul değer referans olarak alınmasını, iskonto edilmiş nakit akışı analizlerini ve opsiyon fiyatlandırma modellerini içermektedir. TMS 39'a göre makul değer yukarıdaki gibi ölçülmekle birlikte, IAS / IFRS bütün makul değer ölçümlerine uygulanan tutarlı bir makul değer hiyerarşisine sahip değildir. Ancak, IAS / IFRS'in her biri makul değer ölçülürken önceliğin hangi bilgiye verilmesi gerektiği konusunda uygulama rehberi sunar. Oysa, FASB SFAS No: 157'de makul değer ölçümleri ve ilgili açıklamalarda tutarlılık ve karşılaştırılabilirliği artırmak için 3 seviyeden oluşan bir hiyerarşi oluşturulmuştur (IASB Discussion Paper, 2006, s.23, par. 46-47; FASB SFAS No: 157, s.7-15).

Makul değer belirlenmesi ile ilgili karşılaşılabilecek sorunlardan birisi, işlem maliyetlerinin makul değer belirlenirken dikkate alınıp alınmayacağıdır. IASB işlem maliyetlerinin varlık veya borçların bir özelliğinden daha ziyade işlemin bir özelliği olduğunu kabul eder. Bundan dolayı, işlem maliyetleri makul değerden ayrı olarak dikkate alınmalıdır. Ancak, bazı IAS / IFRS'da makul değer belirlenirken işlem maliyetleri aktif bir piyasada oluşan fiyattan çıkarılmakta, bazı IAS / IFRS'da ise çıkarılmamaktadır (IASB Discussion Paper, 2006, s.19, par. 38). Makul değer belirlenmesi sırasında karşılaşılabilecek bir diğer sorun ise piyasanın seçimidir. Çünkü, her varlık veya borcun aktif bir piyasası olmayacağı gibi özellikle finansal araçlar dışındaki varlıkların birden fazla piyasası (üretici, toptancı ve perakende piyasalar) ve dolayısıyla birden fazla değeri var olabilir. Böyle durumlarda, makul değer hangi piyasada ortaya çıkan değer olacağı başlıca sorun olacaktır (King, 2003, s.56). IASB birden fazla piyasa olduğu zaman makul değer belirlenmesinde hangi piyasanın esas alınacağı konusunda tutarlı bir uygulama rehberi sağlamaz (IASB Discussion Paper, 2006, s.18, par. 34).

Makul değer değerlendirme esnasında kazançlar gerçekleştikleri zaman değil ortaya çıktıkları dönemde dikkate alınır (ICAEW, 2006, s.30). Yani, bu değerlendirme esnasında varlık ve borçların makul değerlerinde ortaya çıkan değişikliklerin neden olduğu gerçekleşmemiş kazanç veya kayıplar ortaya çıktıkları dönemin gelir tablosuna yansıtılmaktadır (Hague and Willis, 1999, s.47-56; Executivecaliber). Makul değer değerlendirme esası yoksun olma değeri değerlendirme esnasında olduğu gibi tarihi maliyet kapsamında kayıtlı olmayan varlık ve borçların kayıtlanmasını gerektirir (ICAEW, 2006, s.30).

Makul değer uğruna yapılan mücadele ciddi olarak 1997 yılında başlamıştır. 1997 yılında bazı ülkelerden muhasebe kurumları bir araya gelerek finansal araçların makul değer ile değerlendirilmesi konusun-

da uluslararası muhasebe standartları önerisi geliştirmesi için Finansal Araçlar Standart Belirleyiciler Ortak Çalışma Grubunu kurmuştur (Economist Newspaper, 2001, s.53-54). Son yıllarda IASB, FASB, Avrupa Birliği ve diğerleri tarafından finansal araçların makul değerinde değerlendirilmesi konusunda çok miktarda doküman, yeni standartlar ve bildirimlerin yayınlandığı veya mevcut olanların hepsinin iyileştirildiği ve güncelleştirildiği yönünde çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Scott, 2004). Ayrıca, IASB ve FASB'un finansal araçların dışında diğer bazı varlık veya borçların makul değer ile değerlendirilmesini isteyen standartları da bulunmaktadır.

3. DEĞERLEME ESASLARININ FİNANSAL TABLOLARIN NİTELİKSEL ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

TMSK Kavramsal Çerçevesi paragraf 12 ve SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 Birinci Kısım madde 11'de finansal tabloların amacının, çeşitli kullanıcıların ekonomik kararlar verirken faydalanmaları için işletmenin finansal durumu, faaliyet sonuçları ve finansal durumundaki değişiklikler hakkında bilgi sağlamak olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, finansal tablolardan beklenen görev bu tabloların yatırımcılar, kredi verenler ve diğer ilgililer için karar almada, gelecekteki nakit akışlarını değerlendirmede ve varlıklar, kaynaklar ve bunlardaki değişiklikler ile işletme faaliyet sonuçları hakkında yararlı bilgiler sağlamasıdır. Bu nedenle, TMSK Kavramsal Çerçevesi paragraf 24 ve SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 Birinci Kısım madde 17'de finansal tabloların ihtiyaca uygun, güvenilir, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir niteliksel özelliklere sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Finansal tablolar varlık ve borçların değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme esaslarının bir sonucu olduğu için varlık ve borçların değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme esaslarının da söz konusu niteliksel özelliklere sahip olması gerekir. Dolayısıyla, ihtiyaca uygunluk, güvenilirlik, anlaşılabilirlik ve karşılaştırılabilirlik niteliksel özellikleri alternatif değerlendirme esasları arasında seçim yaparken değerlendirme kriteri olarak kullanılabilir (Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.22). Uygun değerlendirme esasının seçimi, son yıllarda uzayıp giden bir tartışma konusu olmuş ve muhtemelen gelecek birkaç yılda da olmaya devam edecektir (FFSC). Tarihi maliyet, yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değerden oluşan değerlendirme esaslarının her biri söz konusu niteliksel özellikler açısından aşağıda incelenmiştir.

3.1. Değerleme Esaslarının İhtiyaca Uygunluk Açısından İncelenmesi

Finansal tablolarda sunulan bilgilerin yararlı olabilmesi için bu bilgilerin kullanıcıların karar verme sırasındaki ihtiyaçlarına uygun olması gerekir. Finansal tablo kullanıcılarının ekonomik kararlarını geçmişteki, bugünkü ve gelecekteki olayları değerlendirmelerine yardımcı olmak veya geçmişteki olaylar ile ilgili algılamalarını teyit etmek (veya düzeltmek) suretiyle etkileyen bilginin ihtiyaca uygunluk özelliği taşıdığı kabul edilir (TMSK Kavramsal Çerçevesi, par. 26; SPK Tebliği Seri: XI, No: 25, mad. 19). Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere bir finansal tablo kalemi hakkındaki bilginin ihtiyaca uygun bir bilgi olması için bu bilginin tahmin etme ve teyit etme (veya düzeltme) özelliklerine sahip olması gerekir. Ancak, böyle bir bilgi karar vericilerin kararlarında farklılık yaratabilir (Akdoğan ve Aydın, 1987, s.275). Bilginin tahmin ve teyit etme özellikleri birbirleriyle ilişkilidir (TMSK Kavramsal Çerçevesi, par. 27; SPK Tebliği Seri: XI, No: 25, mad. 19). Genellikle, bilgi tahmin ve teyit etme (veya düzeltme) işini bir arada yapmaktadır (Akdoğan ve Aydın, 1987, s.275). Sadece finansal tablo kullanıcılarının ihtiyacına uygun bilgi yararlı olabilir. İhtiyaca uygun olmayan bilgi yanıltıcı olabilir ve yanlış karar alınması ile sonuçlanabilir (Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.22).

a) Tarihi Maliyet: Bu maliyetler işletmenin cari finansal durumu hakkında hiç bir bilgi vermediklerinden dolayı herhangi bir güncel karar ile ilgili değildirler (ICAEW, 2006, s.24). Özellikle, yüksek enflasyonun olduğu bir çevrede tarihi maliyetler tamamıyla anlamsız olmaktadır. Fiyatlar ve teknolojideki değişiklikler, bu maliyetlerin varlıkların geriye kalan hizmet potansiyelinin ve bundan dolayı da cari raporlama dönemindeki tüketimin kötü bir göstergesi olmasına neden olurlar (Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.32). Ayrıca, tarihi maliyet değerlendirme esası işletmenin değerlendirilmesinde finansal tablo kullanıcılarına sınırlı bir yardım sağlar (Chisman, 2004, s.39).

Yukarıda bahsedilen olumsuz yönlerinin yanında tarihi maliyet değerlendirme esası hemen hemen bütün dünyada yayınlanmış finansal raporlara dayanak olan yönetim raporlarında kullanılmaktadır (Chisman, 2004, s.19,39). Çünkü, pek çok işletme açısından tarihi maliyetin diğer değerlendirme esaslarına göre yönetimin kullandığı bilgilere uygun olması çok daha olasıdır (ICAEW, 2006, s.24). Tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebe işletme yönetimine ekonomik bilginin kayıtlanması, raporlanması ve ölçümü ile ilgili bir dizi alternatif sunar. Bu maliyetler, geçmişteki verilere dayalı olarak gelecekteki maliyetlerin tahmin edilmesinde işletme yönetimine yardımcı olur (Jcool, 2005). Bu nedenle, hangi değerlendirme esası kullanılırsa kullanılsın tarihi maliyetlerin finansal raporlamada kullanımı muhtemelen bir şekilde devam edecektir. Bunlara ilaveten, varlıklara ait gerçekleşmemiş kazançların kayıtlanmadığı bu değerlendirme esası bazı finansal tablo kullanıcılarına cazip gelebilir. Örneğin; borç verenler ve diğer kreditorler eğer net varlıklar tutucu bir şekilde ölçülürse kendi çıkarlarının daha iyi korunduğunu düşünebilirler. Çünkü, bu durumda işletmenin varlıklarının kâr payı ve vergi olarak ödenmesi bir ölçüde azaltılabilmektedir. Ayrıca, işletme yöneticileri raporlanan kâra göre ödüllendirildiğinde yatırımcılar ihtiyatlı olarak ölçülen kârı tercih edebilirler. Çünkü, sonradan kârların aşırı şişirilmiş olduğu kanıtlanırsa yatırımcılar işletmenin parasını yöneticilerden muhtemelen geri alamayacaktır (ICAEW, 2006, s.23).

b) Yerine Koyma Maliyeti: Bu maliyet genellikle muhtemel rakipler, mevcut yatırımcılar ve rekabet konusunda karar verme yetkisine sahip olan kişiler gibi finansal tablo kullanıcı türlerinin yararına olabilen değerlemelere yol açar. Çünkü, muhtemel rakipler belirli bir piyasaya girme maliyetini ve mevcut yatırımcılar ise işletmenin yeni girenlerin rekabetinden ne kadar yara alacağını değerlendirmede yerine koyma maliyeti bilgilerini kullanırlar. Rekabet konusunda karar verme yetkisine sahip olan kişiler de, yeni girenlerin piyasaya girmesinin ne kadar kolay olacağını değerlendirmek ve endüstrideki gelir oranının fazla görünüp görünmediği konusunda bir fikir oluşturabilmek için yerine koyma maliyeti ile ilgilenirler (ICAEW, 2006, s.27). Yerine koyma maliyetinin taraftarları, işletme performansının bu değerlendirme esasına göre daha doğru bir şekilde ölçüleceğini düşünürler. Çünkü, bu değerlendirme esasında kâr veya zarar mevcut üretim kapasitesinin sürdürülmesinden sonra geriye kalan tutar olarak ölçülmektedir. Ancak, pek çok kişi yerine koyma maliyeti amacının ihtiyaca uygunluktan yoksun olduğu ya da sınırlı koşullar çerçevesinde sadece bazı maddi duran varlıklar ile ilgili olduğu görüşünde olmuştur (IASB Discussion Paper, 2005, s.97-98, par. 325,327). Gelecekteki yerine koyma maliyetlerinin tahmin edilmesindeki zorluk nedeniyle bu değerlendirme esasının gelecekteki tahminler için kullanımı zor olmaktadır (Falls et. al., 2004, s.10). Ayrıca, piyasalar ve teknolojilerde önemli değişiklikler olduğunda yerine koyma maliyetinin genellikle modern ekonomide daha az ihtiyaca uygun değerlendirme esası olduğu düşünülür (ICAEW, 2006, s.28).

c) Net Gerçekleşebilir Değer: Net gerçekleşebilir değer bir işletmenin sınırlı bir ömre sahip olması amaçlandığında ihtiyaca uygun bir değerlendirme esası olacaktır (ICAEW, 2006, s.33). Çünkü, elde tutulan varlıkların satılması veya kullanımına devam edilmesine ilişkin kararların verilmesi varlıkların net gerçekleşebilir değeri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, finansal raporları kullanacak kişilere bildirilme-

si gereken tutar budur. Böylece, işletme ilgilileri işletmenin sahip olduğu üretim araçlarının gelecekte yeniden dağılımını, üretim yapabilme kapasitelerini saptayabilir ve varlıkların diğer amaçlar için kullanılabilme olanaklarını dikkate almış olurlar. Ayrıca, net gerçekleştirilebilir değer değerlendirme esası belirli bir zaman noktasındaki değerlemeye dayanmaktadır. Bilançonun işletmenin gerçek finansal durumunu yansıtması ancak net gerçekleştirilebilir değere göre hazırlanmasına bağlıdır (Akdoğan, 2004, s.66). Ancak, işletme işletmenin sürekliliği varsayımı altında faaliyet gösterdiği ve dolayısıyla genellikle varlıklarını satmadığında net gerçekleştirilebilir değer ihtiyaca uygun bir değerlendirme esası olmayacaktır (Chisman, 2004, s.19,46). Çünkü, bu değerlendirme esasına göre ölçülen kâr yalnızca bugünkü koşullarda üretim sürecine devam edilmeli mi yoksa mevcut varlıklar elden çıkartılarak yerlerine daha fazla gelir sağlayacak varlıklar mı alınmalı sorularına cevap olabilmektedir. Uzun dönemde üretim süreci ile ilişkili üretken varlıkların yenilenmesinde söz konusu kâr kalemi yönetime bir ışık tutmamaktadır (Akdoğan, 2004, s.67).

d) Kullanım Değeri: Kullanım değeri değerlendirme esasına göre hazırlanan bilgi aşağıda belirtildiği gibi bazı amaçlar için diğer değerlendirme esaslarına göre hazırlanan bilgiden çok daha ihtiyaca uygun olabilir.

i) Kullanım değeri yatırımcılar, borç verenler ve çalışanlar gibi işletme ile bir çıkar ilişkisi olan belli başlı kişi veya kurumlara işletmenin gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değerini verir (ICA-EW, 2006, s.35). Ayrıca, bu değer yatırım kararlarının verilmesinde yönetime ışık tutmaktadır (Akdoğan, 2004, s.69).

ii) Kullanım değeri değerlendirme esasına göre hazırlanan bilanço işletmenin piyasa kapitalizasyonunun ne olması gerektiğine dair yönetimin işletme değeri ile ilgili tahminini verir (Chisman, 2004, s.21). Bu değer yatırım analistleri ve işletme sahipleri tarafından işletmeyi değerlendirmek amacıyla kullanılabilir (ICAEW, 2006, s.35).

iii) Kullanım değeri değerlendirme esasında finansal araçlar, emeklilik aylığı, ertelenmiş vergiler, değer düşüklüğü testi gibi kayıtlama sorunlarının olduğu bazı varlık ve borçlar diğer değerlendirme esaslarına göre daha uygun bir şekilde ele alınıp kayıtlanabilir (Chisman, 2004, s.51). Ayrıca, muhasebeciler işletmelerin sahip oldukları bazı özellikli varlıkların cari değerlerini elde etmek için kullanım değerinin tek uygun değerlendirme esasını olduğunu kabul ederler (Diewert, 2005, s.15).

iv) Elde tutulan varlıkların satılması veya kullanımına devam edilmesine ilişkin kararların verilmesi varlıkların net gerçekleştirilebilir değeri ile ilgili olduğu kadar kullanım değeri ile de yakından ilişkilidir. Çünkü, varlıkların elde tutulup tutulmaması kararı söz konusu varlıklardan gelecekte sağlanacak nakit akışlarının bugünkü değerleri ile bu varlıkların bugün elden çıkartılmaları durumunda sağlanacak net gerçekleştirilebilir değerleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak verilecektir (Akdoğan, 2004, s.69).

v) Kullanım değeri elde edilen kârdan daha ziyade bir dönemde yaratılan değeri ölçmeyi amaçlar. Dolayısıyla, bu değer yönetim performansının iyileştirilmesini teşvik edecektir (Chisman, 2004, s.21-24).

Yukarıda da belirtildiği üzere kullanım değeri değerlendirme esasına göre hazırlanan bilgi bazı amaçlar için diğer değerlendirme esaslarına göre hazırlanan bilgiden çok daha ihtiyaca uygun olabilmektedir. Bununla birlikte, bu değerlendirme esasının fiili performanstan daha ziyade tahminlerdeki değişiklikleri ölçtüğü iddia edilir. Ayrıca, kullanım değeri bilgisinin ihtiyaca uygunluğunun temel tahminler, varsayımlar ve duyarlılıklar ile ilgili tam bir açıklama olmadıkça sınırlı olduğu ileri sürülür. Ancak, açıklama yapılarak bu olumsuzluk önlenemez. Fakat, bu durumda da açıklamaların hacmi ve karmaşıklığına dair sorunlar olabilir (ICAEW, 2006, s.35).

e) Yoksun Olma Değeri: Bu değer yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer ve kullanım değeri değerlendirme esaslarını farklı bir değerlendirme yaklaşımı içinde birleştirilerek değerlemeye önemli bir boyut katmaktadır. Varlık ve borçların her biri için en uygun değerlendirme esasını bünyesinde barındıran yoksun olma değerinin bazen bileşik ölçüm esasını sağlama avantajının olduğu iddia edilir (ICAEW, 2006, s.27). Yoksun olma değerine göre hazırlanan bilgi aşağıda belirtildiği gibi bazı amaçlar için diğer değerlendirme esaslarına göre hazırlanan bilgidен çok daha ihtiyaca uygun olabilir.

i) Yoksun olma değeri işletme yönetimine bir varlığın değerini değerlendirmesi için rasyonel bir karar çerçevesi sunar. Çünkü, bu değerlendirme esasında yönetim bir varlığın değerini varlığın kullanımından elde edeceği gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri ile ilgili tahminini, varlığın hizmet potansiyelinin en ekonomik yer değiştirme maliyetine dair beklentilerini ve varlık satıldığında elde etmeyi beklediği net hasılatı karşılaştırarak belirler (IASB Discussion Paper, 2005, s.113, par. 403).

ii) Yoksun olma değeri değerlendirme esasının taraftarları, bu değere göre hazırlanan finansal tabloların işletmenin ekonomik durumunu yansıttığına ve gelir elde etmek amacıyla bir işletmenin varlıkları satın alma, kullanma ya da satma niyeti konusunda bir fikir verdiğine inanırlar. Ancak, nakit yaratan birim esasında değerlendirme yapıldığında söz konusu fikrin verilmesi ilave açıklamalar olmaksızın mümkün değildir (Chisman, 2004, s.42).

iii) Yoksun olma değeri değerlendirme esasını işletmenin üretim kapasitesinin devam ettirilip ettirilmediğini gösterir (ICAEW, 2006, s.27).

iv) Yoksun olma değeri yatırımcıların işletmeyi değerlemesine bir zemin oluşturur (Chisman, 2004, s.42).

v) Yoksun olma değeri genellikle yerine koyma maliyeti olduğu için bu değerlendirme esasını, yerine koyma maliyetinin ihtiyaca uygunluğunun değerlendirildiği kısımda belirtildiği gibi muhtemel rakiplere, mevcut yatırımcılara ve rekabet konusunda karar verme yetkisine sahip olan kişilere ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlar (ICAEW, 2006, s.27).

Yoksun olma değeri yukarıda belirtildiği gibi bazı amaçlar için ihtiyaca uygun olmakla birlikte bu değer kullanımına karşı olanlar, işletme sahiplerinin ihtiyacı ile ilgili olan şeyin üretim kapasitesinin korunmasından sonraki kârdan daha ziyade finansal sermayenin korunmasından sonraki kâr olduğunu iddia ederler. Bir işletme üretim kapasitesini azaltarak işletme sahiplerinin servetini artırabilir ya da işletme sahiplerinin servetini azaltarak kendi üretim kapasitesini artırabilir. Ayrıca, piyasaya girmesi muhtemel bir işletme bakış açısından ölçülen bilginin, finansal tablo kullanıcılarına genellikle finansal durum ve performans hakkında en çok ihtiyaca uygun bilgi sağlamadığı ileri sürülür. Üstelik, piyasalar ve teknolojilerde önemli değişiklikler olduğunda yoksun olma değerinin merkezinde olan yerine koyma maliyetinin daha öncede belirtildiği gibi modern ekonomide genellikle daha az ihtiyaca uygun değerlendirme esasını olduğu düşünülür (ICAEW, 2006, s.28). Bunlara ilaveten, bu değer finansal tablo kullanıcılarının tahmin ve değerlendirme yapmalarına da çok az yardım eder (Chisman, 2004, s.21, 42).

f) Makul Değer: Cari piyasa koşulları hakkındaki cari bilgileri kapsadığı için makul değerlerin geçmişte kalmış piyasa koşullarını ve beklentilerini gösteren güncelliğini kaybetmiş tarihi maliyet rakamlarının ifade ettiği bilgidен çok daha üstün bir bilgi sağlaması beklenir (Poon, 2004, s.39-40). Bazı finansal analistler makul değer bilgisinin finansal karar alma ile doğrudan ilgili tek bilgi olduğunu düşünürler (ICAEW, 2006, s.32). Makul değere göre hazırlanan bilgi aşağıda belirtildiği gibi bazı amaçlar için diğer değerlendirme esaslarına göre hazırlanan bilgidен çok daha ihtiyaca uygun olabilir.

i) Pek çok insan makul değer bir işletmenin aktif bir şekilde ticaretini yaptığı finansal varlık ve borçlar için en çok ihtiyaca uygun değerlendirme esası olduğunu kabul eder (Poon, 2004, s.40; Hague and Willis, 1999, s.47-56). Çünkü, finansal araçlar kolayca nakde çevrilebilir. Bundan dolayı, makul değerlerin finansal araçların elden çıkarılması yoluyla sağlanacak nakit tutarını veya finansal araç için yapılacak ödemeyi temsil ettiği düşünülür (Wilson and Ernst & Young, 2001, s.28). İlave-ten makul değer ile ilgili yapılan finansal açıklamalar yatırımcılara varlık ve borçların mevcut piyasa değerleri konusunda bilgi sağlayarak finansal raporların daha yararlı bilgi sunmasına da katkıda bulunur (Brandon, 2004, s.4).

ii) Makul değer cari piyasa fiyatlarını gösterdiğinde yatırımcılar ve borç verenler işletmenin ayrıştırılabilir varlıklarının elden çıkarılması sırasında elde edilecek olan tutarı görebileceklerdir. Bu aynı zamanda elde tutulan varlıkların fırsat maliyetinin bir ölçüsüdür (ICAEW, 2006, s.31).

iii) İşletmeler yatırım ve ticari kararların alınması, riskin yönetimi ve ölçümü, çeşitli işletme bölümlerine tahsis edilecek sermayenin belirlenmesi ve tazminatların hesaplanması dahil birçok dahili işlemde makul değerlerine göre değerlendirilmiş finansal araç bilgisine ihtiyaç duyarlar (The Bond Market Association, 2002).

iv) Varlık ve borçların makul değerlerindeki değişikliklerin neden olduğu kazanç veya kayıplar ortaya çıktıkları dönemin gelir tablosuna yansıtıldığından, makul değer değerlendirme esasları raporlanan kazançları istikrarlı hale getirmek amacıyla planlanmış varlık satışları ile ilgili tarihi maliyet kapsamında ortaya çıkan problemleri önlemeye katkı sağlayacaktır (ICAEW, 2006, s.30).

Makul değer yukarıda belirtildiği gibi bazı amaçlar için ihtiyaca uygun olmakla birlikte finans sektöründe faaliyet gösteren bazı işletmeler hariç yönetim amaçları için makul değerler çok az kullanılmaktadır. Bunun nedeni, uluslararası muhasebe, denetim ve danışmanlık hizmetleri sunan bir şirket olan Ernst & Young tarafından iddia edildiği gibi makul değer değerlemelerinin reddedilmiş bir esasa göre yapılmasıdır. Makul değerler bilanço tarihinde bütün varlıklar satılmış ve bütün borçlar ödenmiş olduğunda gerçekleşecek olan değerleri gösterirler. Bununla birlikte, bir varlık veya borcun bilançoda görünmesi gerçeği bu tarihte varlığı satma ya da borcu ödeme seçeneğinin reddedildiğini gösterir. Ayrıca, birlikte satılan varlıkların ayrı ayrı satılmaları durumuna göre genellikle daha yüksek değerde satılacağı konusuna da itiraz vardır. Bu nedenle, piyasa değeri ile ilgilenen kullanıcılar açısından ayrıştırılabilir varlıkların makul değerlerinin daha çok ihtiyaca uygun olduğu söylenemez (ICAEW, 2006, s.31). Ayrıca, makul değer değerlemesinin daima en ilgili performans ölçümü sağladığı ve işletmenin kazanç veya performansının anlaşılabilirliğini artırdığı sonucuna varan az sayıda delil bulunmaktadır (Wilson and Ernst & Young, 2001, s.27).

3.2. Değerleme Esaslarının Güvenilirlik Açısından İncelenmesi

Önemli hataları içermeyen, yanlı olmayan ve temsil etmesi beklenen veya temsil ettiği iddia edilen işlem ve olayları doğru (gerçeğe uygun) bir şekilde göstermek suretiyle kullanıcıların kararlarına esas teşkil eden bir bilginin güvenilir olma özelliği taşıdığı varsayılır (TMSK Kavramsal Çerçevesi, par. 31; SPK Tebliği Seri: XI, No: 25 mad. 21). Güvenilirlik finansal tabloların doğru bilgi sunan ve bu nedenle finansal tablo kullanıcılarının güvenebileceği ve dış denetim tarafından doğrulanabilen objektif değerlemelere dayalı olmasını gerektirir (Dickinson and Liedtke, 2004, s.568). Başka bir ifadeyle, güvenilirlik finansal tablolarda yer alan bilgilerin temel ekonomik kaynaklar, yükümlülükler ve işlemlerin aynı olduğu ve bağımsız bir üçüncü tarafın değerlemeyi teyit ettiği anlamına gelir (Conger et. al., 2004, s.23). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bir bilginin güvenilir olması için bu bilginin doğru bir şe-

kilde gösterim yani temsilde doğruluk, tarafsızlık ve teyit edilebilirlik özelliklerine sahip olması gerekir (IASB Discussion Paper, 2005, s.70, par. 203; Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.22). Doğru bir şekilde gösterim bilginin temsil ettiğini iddia ettiği olayı aynen yansıttığı anlamına gelir (Cooper, 2006). Tarafsızlık değerlemesi yapılan varlık veya borcun temsil edilmesinde tarafsız olunmakla ilgilidir. Teyit edilebilirlik ise bir değerlendirme esasının uygulanmasında değerlendirme uzmanları arasındaki uyum derecesi ile ilgilidir (IASB Discussion Paper, 2005, s.70, par. 203). Diewert (2005, s.3) teyit edilebilirlik terimi yerine tekrarlanabilirlik terimini kullanmıştır. Tekrarlanabilirlik aynı değerlendirme esasına göre aynı varlık veya borcun değerlemesini yapan farklı kişilerin tamamının aynı sonucu elde etmesidir (ICAEW, 2006, s.63).

a) Tarihi Maliyet: Değerleme esasları içinde en fazla güvenilir olan değerlendirme esasıdır (Chisman, 2004, s.19). Çünkü, tarihi maliyetler gerçekleşmiş işlem veya olayların kaydedilmesine ve genellikle raporlama yapan işletmenin dışındaki kaynaklar olan doğrulanabilir belgelere dayalıdır. Bu nedenle, bu maliyetlerin bağımsız denetçiler tarafından kolaylıkla teyit edilebilir olduğu iddia edilir (Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.30-31). Başka bir ifadeyle, tarihi maliyet tekrarlanabilirlik özelliğine sahiptir (Diewert, 2005, s.3). Bununla birlikte, birçok vaka da bir varlık veya borcun tarihi maliyetinin belirlenmesi varlıklar, borçlar ve giderler arasında maliyetlerin dağıtımını gerektirir. Dolayısıyla, dağıtım sırasında maliyet dağıtım belirsizlikleri ile karşı karşıya kalınması muhtemeldir. Bu durumda da, tarihi maliyetlerin doğru bir şekilde gösterim özelliği büyük ölçüde azalır. Fakat, muhasebe standartları belirleyicileri tarafından dağıtım kuralları belirlenip yürürlüğe konulduğu zaman tarihi maliyet ile değerlendirme ölçümleri büyük ölçüde standardize edilebilir. Böylece, tarihi maliyet değerlendirme esasının teyit edilebilirliği ve muhtemelen de karşılaştırılabilirliği iyileştirilmiş olacaktır. Ancak, böyle kurallar tarihi maliyet değerlendirme sonuçlarının işlem veya olayları doğru bir şekilde gösterim özelliğini iyileştiremez (IASB Discussion Paper, 2005, s.93, par. 309). Ayrıca, tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebenin tutuculuk özelliği doğrulukla çelişir (Diewert, 2005, s.3).

b) Yerine Koyma Maliyeti: Varlıkların karşılaştırılabilir yerine koyma maliyetlerinin ortaya çıktığı piyasalar olduğu zaman yerine koyma maliyetine göre sunulan bilgiler güvenilir olmaktadır. Varlıklar farklı varlıklar veya farklı hizmet potansiyeline sahip varlıklarla ikame edildiğinde ise bu değere göre yapılan değerlemeler muhtemelen subjektif olacak ve dolayısıyla güvenilir olmayacaktır. Böyle durumlar genellikle piyasalar ve teknolojiler değiştiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu değer tarihi maliyetteki gibi tahminler ve dağıtımların yapılmasına ihtiyaç duyulduğu alanlarda da subjektif olacaktır (ICAEW, 2006, s.27-28). Ayrıca, yerine koyma maliyeti genellikle tekrarlanabilirlik özelliğine sahip değildir (Diewert, 2005, s.13).

c) Net Gerçekleşebilir Değer: Net gerçekleşebilir değerler aktif piyasalardan elde edilerek belirlendiği zaman bu değerlendirme esası güvenilir olmaktadır. Net gerçekleşebilir değer değerlendirme esası piyasa değerleri ya da gerçekleşmiş işlemlere dayalı olmadığında ise subjektif olacaktır (ICAEW, 2006, s.34). Ayrıca, bu değerler tekrarlanabilirlik özelliğine sahip değildir (Diewert, 2005, s.9-11).

d) Kullanım Değeri: Bu değerlendirme esası nakit akışı tahminlerine dayalı olduğundan çoğu kullanım değeri hesaplamaları subjektiftir (ICAEW, 2006, s.34; Chisman, 2004, s.22,51; Diewert, 2005, s.14-15). Çünkü, nakit akışı tahminlerinin içerdiği belirsizlik derecesi genellikle bilinmez. Tahminin yapıldığı dönem ne kadar uzun olursa, kullanım değeri de o kadar subjektif olacaktır. Aynı zamanda, iskonto oranının seçimi de subjektiftir (ICAEW, 2006, s.34). Dolayısıyla, kullanım değeri manipülasyon (amaçlı yönlendirme) alanını büyük ölçüde genişletir. Bu nedenle de, daha fazla açıklama yapma ihtiyacını artırır (Chisman, 2004, s.22,51). Belirsizliğe sahip gelecekteki gelir akımları bilinse bile, gelir akımları bütün

varlıkların ortak çabasıyla üretilir. Ortak net gelir akımlarını varlıkların her birine dağıtmak ise genellikle olanaksızdır (Diewert, 2005, s.14). Bu durumda da, muhtemelen dağıtım sorunu ortaya çıkacak ve durum daha da karmaşık bir hal alacaktır. Kullanım değeri değerlendirme esasını yerine koyma maliyeti ve net gerçekleştirilebilir değere göre daha subjektiftir (Akdoğan, 2004, s.70). Ayrıca, bu değer genellikle tekrarlanabilirlik özelliğine sahip değildir (Diewert, 2005, s.15).

e) Yoksun Olma Değeri: Bir varlığın yoksun olma değeri varlığın yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değeri ve kullanım değerinden birisi olmaktadır. Bu nedenle, yoksun olma değerinin güvenilirliği söz konusu değerlendirme esaslarının güvenilirliğinin incelendiği kısımlarda belirtildiği gibi olacaktır.

f) Makul Değer: Eğer piyasalar bütün varlık ve borçlar için likit ve şeffaf ise makul değerler karar alma sürecine açık bir şekilde yararlı olan güvenilir bilgi sunacaktır (Wilson and Ernst & Young, 2001, s.28; Schmidt, 2004). Başka bir ifadeyle, makul değerler aktif bir piyasadan elde edildiklerinde doğrulanabilir, tarafsız ve dolayısıyla güvenilir olmaktadır (ICAEW, 2006, s.30). Bununla birlikte, günümüzde pek çok varlık ve borcun aktif bir piyasası yoktur (Wilson and Ernst & Young, 2001, s.28; Schmidt, 2004). Dolayısıyla, bu durumda makul değer tahmin edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Net bugünkü değer yöntemi gibi çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılarak yapılan bu tahminler son derece hatalı olabilir. Çünkü, bu tahminler değerlemeyi yapanın gelecekteki nakit akışlarını tahmin edebilme, uygun iskonto oranlarını belirleyebilme ve benzer veya aynı olan varlık ve borçları tespit edebilme yeteneği ile fiyat değişkenliği konusundaki yargısına, piyasa likiditesi ve piyasa duyarlılığına dair görüşüne bağlı olabilmektedir (Wilson and Ernst & Young, 2001, s.28). Ayrıca, makul değer tahminleri kasıtlı olarak veya bir takım hileli rakamları gizlemek amacıyla yanlış hesaplamalara olanak sağlar (Poon, 2004, s.40). Bunlara ilaveten, ister kasıtlı isterse kasıtsız olsun yönetimin makul değerlerin belirlenmesinde daima taraflı davranma olasılığı vardır. Yönetimin taraflı davranması ise kazanç ve öz kaynakların yanlış hesaplanmasıyla sonuçlanacaktır (Schmidt, 2004).

3.3. Değerleme Esaslarının Anlaşılabilirlik Açısından İncelenmesi

Anlaşılabilirlik finansal tablolarda yer alan bilgilerin işletmenin iş kolu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan, muhasebeden anlayan ve bilgileri de makul seviyede bir dikkatle inceleyen kullanıcılar tarafından tam olarak anlaşılabilir olması anlamına gelmektedir (TMSK Kavramsal Çerçevesi, par. 25; SPK Tebliği Seri: XI, No: 25, mad. 18). Tarihi maliyet değerlendirme esasları arasında uygulanması en basit olan değerlendirme esasıdır. Bu değerlendirme esasını herkes tarafından kolay ve iyi bir şekilde anlaşılır (Chisman, 2004, s.19,39). Yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değerden oluşan cari değer değerlendirme esaslarında elde bulundurma kazanç veya kayıpları ya da gerçekleşmemiş kazanç veya kayıplar bilanço ve gelir tablosuna yansıtıldığında, bu durum kazanç değişkenliğine yol açacak ve dolayısıyla pek çok kişinin finansal tabloları anlamalarını zorlaştıracaktır. Özellikle, gerçekleşmemiş kazançlar üzerinden vergi ödendiği ve kâr payı dağıtıldığı zaman muhasebe ile yakın ilgisi olmayanlara bu durumu açıklamak zor olacaktır. Çünkü, bu kazançlar henüz gerçekleşmemiştir ve asla gerçekleşmeyecek de olabilir. Bu değişkenlik tarihi maliyeti esas alan gelecekteki muhasebede gizlenmektedir. Ancak, işletmeden kaynak çıkışına yol açmadığı için sorun yaratmaz. Bununla birlikte, söz konusu cari değer değerlendirme esasları bilanço tarihi maliyete göre daha anlamlı yapmaktadır. Çünkü, özellikle enflasyonun olduğu dönemlerde bu değerlendirme esaslarına göre finansal tablolarda sunulan varlıklar ve borçlar gerçek değerleri veya gerçek değerlerine yakın bir değerle sunulmuş olacaktır.

3.4. Değerleme Esaslarının Karşılaştırılabilirlik Açısından İncelenmesi

Karşılaştırılabilirlik finansal tablo kullanıcılarının iki ekonomik olay arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmelerini mümkün kılan bir niteliksel özelliktir. Yatırım, kredi ve diğer kaynak dağıtım kararlarının özünde alternatifler arasında seçim yapılması vardır (FASB, 2006, s.30). Bu nedenle, finansal tablo kullanıcılarının bir işletmenin belli bir zaman içerisinde finansal durumundaki ve faaliyetlerindeki değişimleri takip edebilmeleri için işletmenin farklı dönemlere ait finansal tablolarını karşılaştırma olanakları olmalıdır. Kullanıcıların aynı zamanda farklı işletmelerin aynı dönemlerine ait finansal tablolarını karşılaştırmak suretiyle işletmelerin finansal durumlarını, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumlarındaki değişimi değerlendirebilme olanağına da sahip olması gerekir. Böylece, benzer işlemlerin ve diğer olayların finansal etkilerinin tüm işletmelerde nasıl değerlendirildiği ve gösterildiği zaman içerisinde istikrarlı bir şekilde takip edilebilir (TMSK Kavramsal Çerçevesi, par. 39; SPK Tebliği Seri: XI, No: 25, mad. 27). Karşılaştırılabilirlik bilginin tutarlı bir şekilde raporlanmasını gerektirir (Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises, 1994, s.22). Tutarlılık bir işletmenin farklı dönemlerinde ya da farklı işletmelerin aynı dönemlerinde benzer muhasebe politika ve yöntemlerinin kullanılmasını ifade eder (FASB, 2006, s.30). Tarihi maliyetlerin geçerliliği işlemin kaydedildiği para biriminin istikrarlı olduğu yani para biriminin satın alma gücünün bir zaman dilimi boyunca aynı kaldığı varsayımına dayalıdır. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde tarihi maliyet değerlendirme esasına göre hazırlanan finansal tablolarda yer alan bilgilerin karşılaştırılabilirliği önemli ölçüde azalmaktadır. Yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, yoksun olma değeri ve makul değer aktif piyasada oluşan değerlere göre belirlendiği zaman bu değerlerin finansal tablolarda yer alan bilgilerin karşılaştırılabilirliğini tarihi maliyete göre daha fazla artıracığından hiç şüphe yoktur. Ancak, bu değerler değerlendirme yöntemleri kullanılarak tahmin ediliyor ve bu değerleri tahmin etmede kullanılan değerlendirme yöntemleri, girdiler ve varsayımlar gelişmiş güzel belirleniyorsa bu durumda finansal tabloların karşılaştırılabilirliği önemli ölçüde azalacaktır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihi maliyet ve makul değer hem varlıkları hem de borçları değerlemede kullanılan değerlendirme esaslarıdır. Yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri ve yoksun olma değeri ise esas itibarıyla varlıkları değerlemede kullanılan değerlendirme esaslarıdır. Ancak, son zamanlarda kullanım değeri değerlendirme esasının borçları değerlemede de kullanıldığı görülmektedir. Tarihi maliyet değerlendirme esasında bir varlık satın alındığı tarihteki ve bir borç ise ortaya çıktığı işlem sırasındaki değişim fiyatı ile değerlendirilir. Oysa, yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değer cari değer değerlendirme esasları olup bu değerlendirme esaslarında varlık ve borçlar cari değerleri ile değerlemeye tabi tutulmaktadır. Tarihi maliyet, yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değer değerlendirme esasları finansal tabloların niteliksel özellikleri olan ihtiyaca uygunluk, güvenilirlik, anlaşılabilirlik ve karşılaştırılabilirlik açısından incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

i) Değerleme esasları arasında finansal tablo kullanıcılarının ihtiyacına en az uygun olan değerlendirme esasları tarihi maliyet değerlendirme esasıdır. Bununla birlikte, işletme yönetiminin aldığı birçok kararda tarihi maliyet bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Değerleme esasları arasında en fazla ihtiyaca uygun değerlendirme esasları ise kullanım değeridir. Makul değer değerlendirme esasları varlık ve borçların cari piyasa değerlerini yansıttığı takdirde kullanım değeri kadar olmasa da ihtiyaca uygun bir değerlendirme esasları olacaktır. Yerine koyma maliyeti muhtemel rakipler, mevcut yatırımcılar ve rekabet konusunda karar verme yetkisine sahip olan kişiler gibi finansal tablo kullanıcılarına yararlı olabilen bilgiler sağlayan değerlendirme esasları olup ca-

ri değer değerlendirme esasları arasında en az ihtiyaca uygun olan değerlendirme esasıdır. Net gerçekleştirilebilir değer işletme sınırlı bir ömre sahip olduğunda ve varlıkların satılması planlandığında ihtiyaca uygun değerlendirme esası olacaktır. Yoksun olma değeri genellikle yerine koyma maliyeti olduğu için bu değer ihtiyaca uygunluk özelliği yerine koyma maliyeti gibidir.

ii) Değerleme esasları arasında en fazla güvenilir değerlendirme esası gerçekleştirilmiş işlemlere ve olaylara dayalı olan tarihi maliyet değerlendirme esasıdır. Ancak, bu değerlendirme esas tahminlere ve dağıtımlara dayalı olduğu zaman diğer değerlendirme esasları gibi subjektif olmaktadır. Değerleme esasları arasında en az güvenilir değerlendirme esası ise tamamen tahminlere dayalı olan kullanım değeri değerlendirme esasıdır. Yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer ve makul değer değerlendirme esasları aktif bir piyasada ortaya çıkan işlemlere dayalı oldukları zaman güvenilir olmaktadır. Bu değerlendirme esasları çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılarak tahmin edildiklerinde ise güvenilir olma niteliksel özelliğinden yoksun olacaktır. Ayrıca, yerine koyma maliyeti aktif bir piyasadaki elde edilse bile, varlıklar ve dönemler arasında dağıtım söz konusu olduğunda da subjektif olmaktadır. Yoksun olma değeri genellikle yerine koyma maliyeti olduğu için bu değer güvenilirlik özelliği yerine koyma maliyeti gibi olacaktır.

iii) Değerleme esasları arasında tarihi maliyet değerlendirme esası uygulanması en basit ve dolayısıyla anlaşılabilirliği en fazla olan değerlendirme esasıdır. Yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değer değerlendirme esasları finansal tabloları tarihi maliyet değerlendirme esasına göre daha fazla anlamlı yapmakta ancak kazanç değişkenliğine yol açacakları için daha az anlaşılabilir olmaktadır.

iv) Tarihi maliyet değerlendirme esasına göre hazırlanan finansal tablolarda yer alan bilgilerin karşılaştırılabilirliği enflasyon dönemlerinde önemli ölçüde azalmaktadır. Yerine koyma maliyeti, net gerçekleştirilebilir değer, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değer değerlendirme esasları aktif bir piyasada ortaya çıkan işlemlere dayalı oldukları zaman tarihi maliyete göre daha fazla karşılaştırılabilir özelliğe sahip bilgi sağlamaktadırlar. Ancak, değerlendirme yöntemleri kullanılarak tahmin edildiklerinde ise karşılaştırılabilirlik niteliksel özellikleri önemli ölçüde azalacaktır.

Yukarıda da görüldüğü üzere değerlendirme esasları arasında diğerlerine göre en fazla ihtiyaca uygun, güvenilir, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir niteliksel özelliklerine sahip olan değerlendirme esası yoktur. Böyle bir durumda, işletmeler tarafından kullanılacak en uygun değerlendirme esası hangisi olacaktır? Bu sorunun cevabının küçük işletmeler ve büyük işletmeler açısından ayrı ayrı verilmesi gerekir. Küçük işletmeler tarafından kullanılacak değerlendirme esasının seçiminde temel kriter değerlendirme esasının basit ve anlaşılabilir olmasıdır. Bu nedenle, bu işletmeler açısından karmaşık oldukları için yerine koyma maliyeti, kullanım değeri, yoksun olma değeri ve makul değer uygun değerlendirme esasları olmayacaktır. Net gerçekleştirilebilir değer de işletmenin sürekliliği kavramı açısından uygun bir değerlendirme esası değildir. Bu nedenle, Chisman (2004, s.28) tarafından da ileri sürüldüğü gibi küçük işletmeler için en uygun değerlendirme esası değerlendirme esasları arasında uygulanması en basit ve anlaşılabilirliği en fazla olan tarihi maliyet değerlendirme esası olacaktır. Büyük işletmeler tarafından tarihi maliyet değerlendirme esasına göre hazırlanan bilgi açıkçası finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Yukarıda belirtilen nedenden dolayı net gerçekleştirilebilir değer bu işletmeler açısından da uygun bir değerlendirme esası olmayacaktır. Geçmişte, enflasyon muhasebesi uygulaması çerçevesinde pek çok işletme varlıklarını yerine koyma maliyetinin ölçümünü ve yorumlanmasını zor bulmuştur. Yoksun olma değeri genellikle yerine koyma maliyeti olmakla birlikte bu değer ne anlama geldiği tam olarak açık değildir. Bu nedenlerden dolayı, Chisman (2004, s.26) tarafından da ileri sürüldüğü gibi büyük işletmeler için en uygun değerlendirme esasları kullanım değeri ve makul değer olmaktadır. Ancak, değerlendirme esasları arasında en az güvenilir değerlendirme esası olması nedeniyle kullanım değeri makul değere göre daha az uygun değerlendirme esası olacaktır.

Sonuç olarak, küçük ve büyük işletmeler tarafından daha çok ihtiyaca uygun bilgi sağlaması nedeniyle harici finansal raporlamada cari değer ile değerlendirme esaslarından herhangi biri kullanılsa bile, işletmeler maruz kaldığı fiili maliyetlerini ve gerçekleşen gelirini kaydetme ihtiyacı duydukça birçok tarihi maliyet bilgisinin yönetim amaçları için hazırlanmasına devam edilecektir. Ayrıca, muhasebe kurumları güvenilir cari değerler elde edilmedikçe tarihi maliyet değerlendirme esasına göre finansal tablolar hazırlanmasını istemeye devam edeceklerdir. Böyle bir durumda da, karma değerlendirme esasının kullanımı kaçınılmaz olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. (2004).** *Enflasyon Muhasebesi, Kurumsal Yaklaşımlar ve Türkiye Uygulaması*. Ankara.
- Akdoğan, N. ve Aydın, H. (1987).** *Muhasebe Teorileri*. Gazi Üniversitesi Yayın No: 98. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 44. Ankara.
- Barth, M. E. and Landsman, W. R. (1995).** Fundamental Issues Related to Using Fair Value Accounting for Financial Reporting. *Accounting Horizons*. 9(4), 97 - 107.
- Brandon, K. L. (2004).** Fair Value in Financial Reporting. SIA Research Reports, V(2). New York, Securities Industry Association. <http://archives2.sifma.org/research/pdf/RsrchRprtVol5-2.pdf>. (08.11.2007).
- Chisman, N. (2004).** The Basis of Measurement in Accounting. <http://www.icaew.com/index.cfm?route=117538>. (23.08.2007).
- Chisnall, P. (2001).** Fair Value Accounting - An Industry View. *Balance Sheet*, 9(1), 27 - 33.
- Conger, R. F., Hurley, J. D. and Lowe, S. P. (2004).** How might the Presentation of Liabilities at Fair Value Have Affected the Reported Results of U.S. Property and Casualty Insurers? Fair Value of P & C Liabilities, Practical Implications. The Casualty Actuarial Society Fair Value Research Project. USA. http://www.actuaries.org/ASTIN/Colloquia/Bergen/Conger_Hurley_Lowe.pdf. (03.09.2007).
- Cooper, S. (2006).** Standard Setters, Measurement Issues and the Relevance of Research, A Commentary. The 2006 Information for Better Markets Conference, Measurement in Financial Reporting. <http://www.icaew.com/index.cfm?route=144600>. (24.08.2007).
- Dickinson, G. and Liedtke, P. M. (2004).** Impact of a Fair Value Financial Reporting System on Insurance Companies, A Survey, *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 29(3), 540 - 581.
- Diewert, W. E. (2005).** The Measurement of Business Capital, Income and Performance. Tutorial Presented at the University Autònoma of Barcelona. Spain. <http://www.econ.ubc.ca/diewert/barc3.pdf>. (16.03.2007).
- Dykman, T. R. et. al. (1992).** *Intermediate Accounting*. Vol: 2. Homevood II. Irwin. Boston.
- Economist Newspaper (2001).** Shining A Light on Company Accounts. *Economist*, 360(8235), 53 - 54.
- Executivecaliber.** Lease Training, Fair Value. <http://executivecaliber.ws/sys-tmpl/fairvalue>. (25.01.2005).

- Falls, L. C., Haas, R. and Tighe, S. (2004).** A Comparison of Asset Valuation Methods for Civil Infrastructure. Paper Prepared for Presentation at the Coordinating Pavement and Maintenance Management with Asset Management Session of the 2004 Annual Conference of the Transportation Association of Canada. <http://www.tacatc.ca/English/pdf/conf2004/cowefalls.pdf>. (23.08.2007).
- FASB (Financial Accounting Standards Board) (2006).** Conceptual Framework for Financial Reporting, Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Decision-Useful Financial Reporting Information, Preliminary Views. Financial Accounting Series No: 1260-001. http://www.fasb.org/draft/pv_conceptual_framework.pdf. (23.08.2007).
- FASB (Financial Accounting Standards Board) (2007).** Conceptual Framework - Joint Project of the IASB and FASB. Project Update. http://www.fasb.org/project/conceptual_framework.shtml. (14.08.2007).
- FASB (Financial Accounting Standards Board) SFAS No: 157 “Fair Value Measurements”.** <http://www.fasb.org/pdf/fas157.pdf>. (03.09.2007).
- FFSC (Farm Financial Standards Council).** Valuation Methods. <http://www.ffsc.org/guidelines/valuation.htm>. (27.02.2007).
- Foster, J. M. (N.) and Upton, W. S. (2001).** Measuring Fair Value. *Understanding The Issues*. 3(1), 1-6.
- Gücenme, Ü. (1996).** *Mali Tablolar Analizi*. Marmara Kitabevi Yayınları. İstanbul.
- Hague, I. P. N and Willis, D. W. (1999).** Old Price or New?. *CA Magazine*, 132(1), 47 - 56.
- IASB (International Accounting Standards Board) Discussion Paper (2005).** Measurement Bases for Financial Accounting - Measurement on Initial Recognition Prepared by Staff of the Canadian Accounting Standards Board. http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/E1A542DB-3A19-47AC-B995-FCFA044F3EC/0/Measurement_BasesforFinancialAccountingDPfullversion.pdf. (03.06.2007).
- IASB (International Accounting Standards Board) Discussion Paper (2006).** Fair Value Measurements. Part 1, Invitation to Comment and Relevant IFRS Guidance, Comments to be Submitted by 2 April 2007. <http://www.imanet.org/pdf/ifvm.pdf>. (08.11.2007).
- ICAEW (The Institute of Chartered Accountants in England & Wales) (2006).** Information for Better Markets, Measurement in Financial Reporting. An Initiative from the Institute of Chartered Accountants in England & Wales. <http://www.iasplus.com/uk/0610icaewmeasurement.pdf>. (22.06.2007).
- Jcool (2005).** Advantages and Disadvantages of Historical Cost Accounting. <http://www.echeat.com/essay.php?t=26975>. (30.05.2007).
- King, A. M. (2003).** Fair Value Accounting, Its Time has Come and Gone. *Strategic Finance*, 55 - 57.
- Menelaides, S. L., Graham, L. E. and Fischbach, G. (2003).** The Auditor’s Approach to Fair Value. *Journal of Accountancy*, 195(6), 73 - 76.

- NACUBO (National Association of College and University Business Officers).** Valuation Methods. <http://www.nacubo.org/x746.xml?ss=pf>. (27.02.2007).
- Özkan, G. (1995).** Değerleme Yöntemleri, *Mali Hukuk Dergisi*, (57), 7 - 15.
- Poon, W. W. (2004).** Using Fair Value Accounting for Financial Instruments, *American Business Review*, 22(1), 39 - 41.
- Saito, S. (2002).** Concepts of Income and Valuation of Assets, Theoretical Ground for Mark-to-Market Accounting and Realization Basis. http://www.asb.or.jp/html_e/fasf/r_reportno01.pdf. (23.08.2007).
- Schmidt, S. (2004).** Fair Value Accounting. Federal Reserve Bulletin. November 18. <http://www.bis.org/review/r041122e.pdf>. (25.01.2005).
- Scott, M. (2004).** Sea-Change in European Financial Reporting, Time to Disclose Those Embedded Derivatives. *Financier Worldwide*, (22).
- SPK (Sermaye Piyasası Kurulu).** Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25. 15.11.2003 Tarih ve 25290 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete.
- SPK (Sermaye Piyasası Kurulu).** Sermaye Piyasasında Uluslararası Değerleme Standartları Hakkında Tebliğ Seri: VIII, No: 45, 06.03.2006 Tarih ve 26100 Sayılı Resmi Gazete.
- Steering Committee on National Performance Monitoring of Government Trading Enterprises (1994).** Using Current Valuation Methods, Guidelines on Accounting Policy for Current Valuation of Assets of Government Trading Enterprises. <http://www.pc.gov.au/ic/research/perfmon/deprival/deprival.pdf>. (03.09.2007).
- The Bond Market Association (2002).** International Swaps & Derivatives Association, Securities Industry Association, Explanation and Benefits of Fair Value Accounting. http://www.isda.org/speeches/pdf/FV101_2.pdf. (08.11.2007).
- TMS 2 “Stoklar”.** 15.01.2005 Tarih ve 25701 Sayılı Resmi Gazete.
- TMS 36 “Varlıklarda Değer Düşüklüğü”.** 18.03.2006 Tarih ve 26112 Sayılı Resmi Gazete.
- TMS 39 “Finansal Araçlar, Muhasebeleştirme ve Ölçme”.** 03.11.2006 Tarih ve 26335 Sayılı Resmi Gazete.
- TMSK (Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu).** Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ Sıra No: 1. 16.01.2005 Tarih ve 25702 Sayılı Resmi Gazete.
- Tokay, H., Deran, A. ve Aktaş, R. (2005).** Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi. XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Muhasebe Ortamında Güncel Gelişmeler ve Muhasebe Eğitime Etkileri. <http://www.mu.edu.tr/departments/iibf/tmes24/kitap/1-1.pdf>, (03.09.2007).

Wahlen, J. M., Boatsman, J. R., Herz, R. H., Jonas, G. J., Palepu, K. G., Ryan, S. G., Schipper, K., Schrand, C. M. and Skinner, D. J. (2000). Response to the FASB Preliminary Views, Reporting Financial Instruments and Certain Related Assets and Liabilities at Fair Value. *Accounting Horizons*, 14(4), 501 - 508.

Wilson, A. and Ernst & Young (2001). Fair Value and Measurement, Where the Conflicts Lie. *Balance Sheet*, 9(4), 26 - 33.

Zijl, T. van and Whittington, G. (2005). Deprival Value and Fair Value, A Reinterpretation and a Reconciliation. Working Paper Series, Working Paper No: 16. <http://www.vuw.ac.nz/sacl/CAGTR/workingpapers/WP16.pdf>. (22.06.2007).

